

Самур

№ 9 (325) 2018-йисан 28-ноябрь

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

КЪУБА

Шегъре рекъер

Рехъ абадвиллин лишан я лугъуда. И йикъара кардик кутур, 11 хур галкIурзавай, вичин яргивал 33 километр тир Къасумкъишлах-Хасполад-Зеркъова-Асперести-Чайкъишлах рекъи агъзурралди инсанриз къуллугъда. Цийиз гуьнгуйна хтунвай Къуба-Хачмаз рекъикай лагъайтIа, 78 агъзурдалай гзаф инсанри менфят къачуда.

Къубадай Къунахкентдиз тухудай цийи рекъин проект гъазурнава. И проектдив къадайвал, рекъин яргивал 46 километр жеда. Ина 9 муьгъ эцигда.

ТукIуьр хъувунва

Республикадин Хуьруьн Майишатдин Министерстводин Къубада авай Майивачивилин ва Чайчивилин Ахтармишунрин Институт 1926-йисалай кардик ква. Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван талукъ серенжемдив къадайвал, институт вири санлай тукIуьр хъувунва. Лаборатория, коммунал система гуьнгуйна хтунва. Арадал гъанвай къулайвилери илимдин карханадиз генани хъсандиз кIвалахдай мумкинвал гуда.

Алай вахтунда институтди Китайдин «Анхой» Аграр Университетдихъ ва Франциядин «Luage» Хуьруьн Майишатдин Палатадихъ галаз санал кIалахзава.

Цийи кархана

Са шумуд йис инлай вилик районда чIехи диагностикадин меркез кардик кутунай. Гила ина сагламвал хуьдай къвед лагъай зурба кархана эцигнава. Вад гъвадин гзаф иер азарханада вири отделар ава. 230 чкадин и кархана дуйньядин стандартрив къадай цийи аваданлухрив таъминарнава. Азарханадин пагав суддин медицинадин экспертизадин идара, гъакIни патологиядин анатомиядин отдел паталди дараматар эцигнава.

Мад са завод

Алай йисан 11-октябрдиз Къубада мад са завод кардик кутуна. «Qubaekoqrag» ММСдин хуьруьн майишатдин магъсулар паталди эцигнавай и заводди йикъа 4 тон шуьмягъдин хвехвер ва 2 тон къуру майва гъасилдай мумкинвал гуда. Ина гъакIни ичерин чипсиар гъасил авун патал аваданлухар тукIуьрнава. Сифте вахтара заводди 2,6 миллион манатдин магъсул ахъайда.

SOS!!!

BİR XALQIN İKİ ƏLİFBASI?

■ Bu günlərdə redaksiyamıza daxil olmuş çoxlu siqnallara görə Azərbaycanın ləzgi dili tədris edilən məktəblərinin 1-ci sinifləri üçün latın qrafikası ilə “Əlifba” kitabı çap olunub. Əvvəlcə inanmadıq. Necə yəni latın qrafikası ilə? Axı, ləzgilərin 1998-ci ildə kiril qrafikası əsasında yaradılmış öz əlifbası var. Bir hissəsi Dağıstanda, o biri hissəsi Azərbaycanda yaşayan ləzgi xalqının həmin əlifbası Sovet İttifaqı dövründə yaradılıb. Dağıstan Respublikasının Konstitusiyasında göstərilirdi ki, ləzgi dili dövlət dilidir və bu dilin hələ 80 il bundan əvvəl ölkənin əlaqədar səlahiyyətli orqanları tərəfindən təsdiq edilmiş öz əlifbası var.

Tarixi mənbələrdən məlum olduğu kimi, ləzgi xalqı 1500 il bundan əvvəl alban əlifbası ilə yazıb-yaradıb. Ərəb işğalından sonra uzun müddət ərəb əlifbası əsasında yaradılmış, lakin boğaz səsləri xüsusi işarələrlə qeyd edilən əcəm əlifbasından istifadə olunub. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində P.K.Usların kiril qrafikası əsasında tərtib etdiyi əlifba işlənib. 1928-ci ildə

latın qrafikasına əsaslanan əlifba işə salınıb. Lakin ləzgi dilinin tələblərinə cavab vermədiyinə, bu dilin bir çox səslərini ifadə edən hərflərin olmadığına görə 1938-ci ildə latın qrafikası kiril qrafikası ilə əvəz olunub.

İndi belə çıxır ki, ləzgilər Dağıstanda kiril, Azərbaycanda latın qrafikasından istifadə etməlidir, yəni bir xalqın iki əlifbası olmalıdır. Görəsən, dünyada iki əlifbaya malik başqa bir xalq varmı? Latın qrafikası ilə ləzgiyə “Əlifba” çap edənlər nəyə əsasən belə qərar veriblər? Respublikamızın qədim və aborigen xalqlarından olan ləzgilərin milli hissiyyətinə toxunan bu qərara nə ad vermək olar? Belə çıxır ki, bir xalq neçə ölkədə yaşayırsa, onun o qədər də əlifbası olmalıdır? Görəsən respublikanın rus və gürcü dilləri tədris olunan məktəbləri üçün də latın qrafikası əsasında dərslilər hazırlanır? Əgər belə deyilsə, onda niyə məhz ləzgi dili hədəfə götürülüb? Bu işə qol çəkənlər yəqin Azərbaycanın demokratik və tolerant dövlət olduğunu unudublar. Yoxsa xalq üçün tələpəklü və ağırlı məsələ

olan əlifba məsələsini bu cür gizlin və tələsik qaydada, ictimaiyyətin və ləzgi ziyalılarının xəbəri olmadan həyata keçirməyə çalışmazdılar.

Aldığımız məlumata görə guya kitabın hazırlanması ilə bağlı respublika təhsil nazirliyi tender keçirib və müəlliflər bu yolla seçilib. Belə çıxır ki, Azərbaycanda dilçilik üzrə mütəxəssis olmayanlar, qeyri-peşəkarlar, ali təhsili olmayanlar da dərslik yazı bilərlər. Görünür, işin təşkilatçıları məsələnin bu tərəfini deyil, qonorar tərəfini fikirləşiblər və dövlət vəsaitini mənimsəməyin yeni yolunu tapıblar. Bir sözlə, burada təhsildən daha çox başqa izlər görünür.

Ümid edirik ki, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi qəzətimizin çıxışını cavabsız qoymayacaq, xalqın taleyi ilə oynayan, onun dilini aşağılayan belə qərarları verənlər barədə ciddi tədbir görəcəkdir.

“SAMUR” LƏZGİ MİLLİ MƏRKƏZİ
“SAMUR” QƏZETİ REDAKSIYASI

СА ХАЛКЪДИЗ КЪВЕ АЛФАВИТ?

■ И йикъара чи редакциядив са чIуру кардин ванер агакъна. Бакуда лезги чIал чирзавай мектебрин сад лагъай синифар патал латин графикадалди «Алфавит» чапдай акъуднава. Эвел чун и кардин чIалахъ хъанач. «Вучиз латин графикадалди?» – лагъана чна. Лезгийрихъ 1938-йисуз кирилл графикадин бинедаллаз тукIуьрнавай чпин кьилди алфавит ава эхир. Са пай Дагъустанда, муькуь пай Азербайжанда яшамыш жезвай лезги халкъдин и алфавит Совет Гьукуматдин вахтунда тукIуьрнавайди я. Дагъустан Республикадин Конституцияда кхъенвайвал, лезги чIал гьукуматдин чIал я ва и чIалахъ 80 йис инлай вилик уьлкведин гьиле ихтиярар авай талукъ органри тестиьарнавай вичин махсус алфавит ава.

Тарихдин чешмейрай чир жезвайвал, 1500 йис инлай вилик лезги халкъди албан алфавитдикай менфят къачунай. Араб чапхунчияр атайдалай къулухъ гзаф йисара араб алфавитдин бинедаллаз тукIуьрнавай, бязи лезги сесер кьилдин ишарайралди къалурзавай аджам алфавит кардик кутуна. XIX виш йисарин эхирра ва XX виш йисарин сифте кьилера П.К.Услара кирилл графикадикай менфят

къачуна тукIуьрай алфавит кардик квай. 1928-йисуз латин графикадин бинедаллаз арадал гъайи алфавит чирна. Ингъе лезги чIалан тIалабрив жаваб тагузвайвилей, и чIалан гзаф сесерин кьилди гьарфар къалуриз тежезвайвилей 1938-йисуз латин графика кирилл графикадалди эвез хъувуна.

Гила акI акъатзава хьи, лезгийри Дагъустанда кирилл, Азербайжанда латин графикадалди кхъена кIанзава. Са гафуналди, са халкъдиз къве алфавит жеда. Яраб дуйньяда маса гьи халкъдихъ къве алфавит аватIа? Латин графикадалди лезги чIалан «Алфавит» чапдай акъуднавай ксари вучиз ихътин кьарар къабулнаватIа? Республикадин къадим ва чкадин халкъ тир лезгийрин ихтиярриз кIур гузвай и кьарардиз гьихътин тIвар гун? АкI акъатзава хьи, са халкъ шумуд уьлкведа яшамыш жезватIа адахъ гъакъван алфавитарни хъана кIанзава. Республикадин урус ва гуржи чIалар чирзавай мектебар патални латин графикадалди тарсунин ктабар акъудда жал? Акъудирвал туштIа бес вучиз анжах лезги чIалал гъавалат хъанва? Ихътин крариз рехъ гузвайбуру Азербайжан

демократия авай толерант уьлкве тирди рикелай алуднава жал?

Чаз малумат гайивал, ктаб тукIуьрунихъ галаз алакъалу яз республикадин талукъ министерстводи тендер тухвана авторар хкъана къван. АкI акъатзава хьи, Азербайжанда чIалан пешекарар тушир акатай ксаривай, гъатта юкъван мектеб акъалтIарнавайбурувайни тарсунин ктабар кхъиз жеда. Аквадай гьаларай, ихътин чIуру крар кьилиз акъудзавай ксари месэладин и жигъетдиз ваь, гонорардиз фикир ганва жеде ва абуруз гьукуматдин пулар гьилик ийидай цийи рехъ жагъанва. Са гафуналди, ина чирвилерин ваь, маса чIуру крарин гелер ава. Гъавилай Азербайжан Республикадин Образованидин Министерстводин кьиле авайбуру газетдин макъаладикай веревирдер авуна, халкъдихъ хкIурзавай, адан чIал агъузарзавай кьарарар акъудзавай ксариз герек тир жаза гана редакциядиз жаваб гудайдак умуд кутазава чна.

«SAMUR» LƏZGİ MİLLİ MƏRKƏZİ
«SAMUR» QƏZETİ REDAKSIYASI

METODİKADAN KƏNAR KİTAB

Ana dilinə aid metodika kitablarını yazmaq və ya tərtib etmək çətin və məsuliyyətli iş olduğundan bu məsələ ilə yalnız dili mükəmməl bilən, zəngin pedaqoji təcrübəyə malik peşəkarlar məşğul olmalıdırlar. Əgər bu kitablar aşağı siniflərdə ana dilinin tədrisi ilə əlaqədar hazırlanırsa, xüsusilə diqqətli olmaq lazımdır. Çünki uşaqlarda ədəbi dil haqqında ilk təsəvvür aşağı siniflərdə formalaşır. Ona görə də ibtidai siniflərdə qoyulan ana dili fənninin bünövrəsi mühüm olmalıdır.

Azərbaycan dilinə aid metodika kitablarının hazırlanmasında kifayət qədər savadlı və təcrübəli peşəkarlar çalışırlar. Narahatlıq doğuran respublikamızın azsaylı xalqlarının dillərinin tədrisi ilə bağlı metodika kitablarının tərtib olunmasıdır. Çünki həmin dillərdə keyfiyyətli metodik vəsaitlər hazırlaya bilən mütəxəssislər azdır. Bu işdə səriştəsi və təcrübəsi olan, doğma dilini mükəmməl bilən savadlı kadrlar isə həmin sahəyə yaxın buraxılmır. Nədənsə ana dili dərslərinin və metodik vəsaitlərin hazırlanması ədəbi dili yaxşı bilməyən, kifayət qədər pedaqoji təcrübəsi olmayan təsadüfi adamlara tapşırılır. Elə bu səbəbdən də son 41 il ərzində respublikamızda ləzgiyə cəmi 2 dərslük nəşr edilmiş, onlar da həddindən artıq qüsurludur.

Konkret olaraq 2017-ci ildə işıq üzü görmüş “Ləzgi çılal 3” (“Ləzgi dili 3”) metodika kitabı haqqında fikirlərimizi bildirmək istəyirik. Onu üç müəllif – Mahirə Məcidova, Rüksarə Məmmədova və Amalya Həşimova tərtib edib. Elə kitabın titullarından müəlliflərin ləzgi ədəbi dilini yaxşı bilmədikləri görünür. “3-ay klassdin” (“3-cü sinfin”) sözləri səhvdir. Ləzgi dilində sıra sayları rəqəmlə göstərildikdə şəkilçi yazılır. Bunu “3-klassdin” və yaxud “3 лагъай классдин” kimi yazmaq lazımdır. Kitabı hazırlamağa kömək göstərənlərə minnətdarlıq bildirən cümlədə “кгаб яратмишуниз куьмек гайибуруз” (“kitabı yaratmağa kömək göstərənlərə”) sözləri yazılıb. Halbuki kitablar yazılır və yaxud tərtib edilir, yaradılır. Müəlliflər “sinif” sözünü gah “класс”, gah da “синиф” kimi, “Azərbaycan” sözünü gah “Азербайджан”, gah da “Азербайжан” kimi yazırlar. Kitabda onlarca digər sözlər də iki cür yazılıb.

Müəlliflərin dilə nəbələd olduqları onların mətnlərdən kənar tərtib etdikləri cümlələrdən aydın görünür. 18-ci səhifədə verilmiş iki cümləni misal gətirmək kifayətdir. “Чи девлетди аялар патал гъар жуьре шераит туькуьрнава”. “Чун Азербайжанда хушбахт яшамиззава”. Azərbaycan dilinə tərcümə etsək, müəlliflər belə demək istəyirlər: “Dövlətimiz uşaqlardan ötrü hər cür şərait yaradır”. “Biz Azərbaycanda xoşbəxt yaşayırıq”. Ləzgiyə yazılmış 1-ci cümlədə “девлет” sözü “sərvət” mənasını verir. Çünki ləzgi ədəbi dilində dövlətə “пачагыльгъ” və yaxud “гьукумат” deyilir. “Шераит”

sözünün yerinə isə “кьулайвал” və yaxud “кьулайвилер” yazmaq lazımdır. 2-ci cümlədə mübtədə və xəbər uzlaşmadığı kimi, cümlənin ikinci dərəcəli üzvü sayılan təyin də düz yazılmayıb. Əslində həmin cümlələrin ləzgi ədəbi dilində düzgün yazılışı belədir: “Чи гьукуматди аялар патал гъар жуьредин кьулайвилер туькуьрнава”. “Чун Азербайжанда хушбахтдаказ яшамиз жезва”. Dil və qrammatika qüsurları ilə dolu olan kitabın “Гъахьун” (“Giriş”) hissəsinin ciddi redaktəyə ehtiyacı var.

Müəlliflər ədəbi dili bilmədiklərinə görə şagirdlərə əksər sözləri danışq dilində olduğu kimi çatdırırlar. Aşağıdakı kiçik siyahıya nəzər salsaq, hər şey aydın olar.

Kitabda verilib	Olmalıdır
ча	це
натлуфа	нутлуфа
кон	кван
куьруьдик	куьрелди
кьийи	кьайи
гьилей	гьилий
тажруба	тежриба
буьлбуьл	билбил
шабалут	шабалт
жузунда	жузада
кьиса	кьиса
кьушун	кьушун
гьелда	гьялда
кьвазда	акьвазда
кьвалай	кьвалай
тучир вә с.	тушир ва мсб.

Həddindən artıq orfoqrafiya səhvlərinə yol verilmiş bu kitabda düzgün yazılmamış belə sözlər olduqca çoxdur.

Müəlliflərin cümlələri tərtib edərəkən xalis ləzgi sözləri əvəzinə daha çox alınma sözlərdən istifadə etmələri təəssüf doğurur. Məsələn: “чунгуьр”, əvəzinə “саз”, “гьуьлягъ” əvəzinə “мурдар”, “клеклец” əvəzinə “аса”, “чалахъ хьун” əvəzinə “инанмиш хьун”, “кардик кутун” əvəzinə “башламишун”, “дяве кьарагьна” əvəzinə “дяве башламиш хьана”, “хуьрер кутуна” əvəzinə “хуьрер дуьзмишна”.

Kitabı ərsəyə gətirənlər ləzgi ədəbi dilində bir çox ifadələrin neçə işləndiyini bilmirlər. Məsələn, “şeiri əzbərdən söyləmək” ifadəsi ləzgiyə “шиир хуралай келун” kimi yazılmayıb. Kitabda “келун” əvəzinə “лугьун” yazılıb. Halbuki “лугьун” sözü mahniyə aiddir. “Yaz gəldi” ifadəsi ləzgi dilində “ратфар алуькна” və yaxud “ратфар атана” kimi işlənir. Müəlliflər isə bunu “ратфар гьахьна” kimi yazıblar. “Cana gəlir” ifadəsi “чандал хкведа” əvəzinə “чандал кьведа” kimi, “qovurğa qovurur” ifadəsi “калар акьугьарда” əvəzinə

“калар юзада” kimi təqdim edilib. Müəlliflərin metodika elmindən uzaq olduqlarını göstərmək üçün birçə misal gətirmək kifayətdir. “İntonasiya ilə oxumaq” ifadəsi kitabda beş cür verilib: “интонациядихъ келун”, “интонациядивди келун”, “интонациядалди келун”, “интонацидивди келун”, “интонациядал келун”. Ləzgi dilində rus dilindən alınmış sözlərin necə yazıldığını bilməyən müəlliflər “группа” əvəzinə “груп”, “орфографиядин” əvəzinə “орфографидин” və s. yazırlar.

Daha çox təəssüf doğuran hal odur ki, kitabın tərtibçiləri ləzgi dilinin qrammatikasından yetərincə xəbərdar

deyillər. Ayırı-ayrı nitq hissələrinin tədrisi ilə bağlı bölmələrdə çoxlu səhvlərə yol verilib. İsmi cəm halından söhbət gedəndə, göstərilər ki, bu halı -ap, -яр, -ер kimi üç şəkilçi əmələ gətirir. Halbuki ləzgi dilində 8 şəkilçi, göstərilənlərdən əlavə -эр, -лар, -лер, -аяр, -иер şəkilçiləri də ismin cəm halını əmələ gətirir. -Er və -ap şəkilçiləri ilə bağlı çəkilən misallar da səhvdir. Məsələn: “вирт”, “мет”, “хьурхъ” isimlərinin cəm halı “виртер”, “метер”, “хьвархьар” kimi verilib. Halbuki bu isimlər cəm halına keçəndə tək halın sonundakı samitlər dəyişir. Çəkdiyimiz misallarda “т” “л” ilə, “хъ” isə “кь” ilə əvəz olunur. Ona görə də bu isimlər cəm halında belə yazılmalıdır: “виртләр”, “метләр”, “хьуркьар”.

“Feil” bəhsində də ciddi qüsurlar var. Feilin gələcək zamanının tərfi düzgün verilməyib. Başqa dillərdən fərqli olaraq ləzgi dilində keçmiş zamanın üç növünün – yenicə ötmüş keçmiş zaman, çoxdan ötmüş keçmiş zaman, davam edən keçmiş zaman növlərinin olduğu nəzərə alınmayıb. “Ава” və “ама” köməkçi feillərinin hansı hallarda özlərindən əvvəl gələn sözlərə bitişik, hansı hallarda ayrı yazıldığını bilməyən müəlliflər onların yazılışında kobud səhvlərə yol verirlər.

Sayların yazılışında da ciddi noqsanlar var. Ləzgi dilində düzəltmə saylar birinci sözə ni bağlayıcısı əlavə olunmaqla ayrı yazılır. Məsələn: кьанни цлуд. Kitabda bu və digər miqdar sayları bitişik yazılıb.

Metodik vəsait məzmun baxımından da kasaddır. Burada şagirdlərə həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar verilir. Məsələn, Şusa ilə bağlı mövzunun sonunda müəlliflər yazırlar: “Шуша шегьер алай чкадин гьава шуьше хьиз михьи тирвилай анал шегьер кутуна ва Шуша тлар гана”. Cümlənin tərcüməsi belədir: “Şusa şəhərinin yerləşdiyi yerin havası şüşə kimi təmiz olduğundan orada şəhər salındı və ona Şusa adı verildi”. Tarixdən məlum olduğu kimi, Pənah xan bu qalanın yerini təmiz havaya görə yox, əlverişli müdafiə mövqeyinə görə seçmişdi. Şəhəri Pənah xan

tikdirdiyi üçün ona Pənahabad adı verilməmişdi. Xalq arasında Şusaya “Pənah xanın qalası”, “Pənahabad qalası”, “Qala” da deyirdilər. Sonralar şəhərin adı “Şişə”, “Şəhri Şişə” kimi işlənməyə başladı. Molla Pənah Vaqifdən başlamış Mirzə Ələkbər Sabirədək Azərbaycanın bütün şairləri öz əsərlərində şəhərin adını “Şişə” kimi yazıblar. Rus dilində isə ona “Şusa” deyildi.

Göründüyü kimi, “Şusa” toponiminin “Şüşə” sözü ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Həsən İxfə Əlizadənin “Şusanın tarixi” (Qarabağnamələr. Bakı, 1991) əsərində göstəriləni kimi, şəhər “Qarabağ dağlarından birinin ən yüksək zirvəsi olan bir yamac üzərində” salınıb. Şübhəsiz, Şişə adı da bununla əlaqədardır. Yəni uca yerdə, şiş yerdə salınmış qala. Nadir Məmmədov özünün “Azərbaycanın yer adları” (Bakı, 1993) kitabında haqlı olaraq qeyd edir ki, “Şiş” xalq coğrafi terminidir və “dağın, təpənin zirvəsi, ən yüksək nöqtəsi” mənasında işlənir.

Müəlliflərin qeyri-peşəkarlığı onların tərcümə etdikləri bəzi sitatlarla da üzə çıxır. 22-ci səhifədə ulu öndər Heydər Əliyevin millət və xalq haqqında dediyi bir fikir səhv tərcümə edilmişdir: “Эгер миллетди, халкьди вичин дидед члалал рахазвачтла, ам кардик кутазвачтла, адакай менфят кьачузвачтла, а халкьдикай халкь, миллетдикай миллет жедач”. Əslində həmin sitat belə olmalıdır: “Халкьдикай халкь, миллетдикай миллет ийизвайди адан дидед члал я. Лайихлу дидед члал авачир, дидед члал кардик кутаз тежезвай, дидед члалакай менфят кьачуз тежезвай халкьдикай, миллетдикай, халкь, миллет жедач”.

Metodik vəsaitin müəlliflərinin onu hazırlayanda kifayət qədər lazımı ədəbiyyatdan istifadə etmədikləri aydın görünür. Əgər onlar ləzgi alimi H.Ramaldanovun ana dilində qələmə aldığı “Ləzgi dilini öyrənməyin metodikası”, “Ləzgi dilində yazıb-oxumağın metodikası” kitablarından, A.A.Toxi-Qodi adına Dağıstan Elmi-Tədqiqat İnstitutunun son illər ləzgi dilinin tədrisi ilə əlaqədar hazırladığı metodik vəsaitlərdən yararlınsaydırlar, belə ciddi səhvlərə yol verməzdilər.

Haqqında söhbət açdığımız, başdan-başqa nöqsanlı vəsaiti metodikadan kənar metodika kitabı adlandırmaq olar. Onun təsadüfi adamlar tərəfindən hazırladığı heç bir şübhə doğurmur. Elə isə, belə kitab kimə lazımdır?

Ümid edirik ki, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi bu məsələni ciddi nəzarətə götürəcək, ləzgi dilini aşağılayan keyfiyyətsiz və yarasız dərslərlərin, metodik vəsaitlərin çapına yol verməyəcək, bu işi yalnız dili mükəmməl bilən və müəyyən təcrübəyə malik peşəkarlara həvalə edəcəkdir.

Sədaqət KƏRİMOVA,
Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV

YORĞUNLUĞU NECƏ ARADAN QALDIRMALI?

Yorğunluq nədir? Yorğunluq zehni və fiziki iş zamanı beyin hüceyrələrində baş verən ləngimədir. Bu vaxt insanın fikirləşmə qabiliyyəti zəifləyir, süstlük əmələ gəlir. Zehni fəaliyyət zamanı beyin hüceyrələri yorulduğundan insan öz fikrini cəmləşdirə bilmir. Sinir hüceyrələrində ləngimənin baş verməsi ilə əlaqədar yaranan bu halı aradan qaldırmaqda yuxunun rolu əvəzsizdir. Alimlər yuxunu insanları sağlamlaşdırən, xəstəliklərin qarşısını alan ən yaxşı vasitə hesab edirlər. Yuxu yorğunluğu aradan qaldırmaqda bütövlükdə orqanizmin fəaliyyətini normal hala salır.

Yuxu rejiminin pozulması insanın sağlamlığına ziyan vurur. Alimlərin apardıqları təcrübələr nəticəsində məlum olmuşdur ki, insan bir sutka yatmadıqda onun yaddaşı 50 faiz zəifləyir. Yuxu rejiminə əməl edilməməsi mədə-bağırsağ pozğunluğuna, hipertoniya, huşsuzluq, tez yorulma, əzginlik hallarına səbəb

olur. Ona görə də yuxunun normal olmasına çalışmaq, hər gün eyni vaxtda yatmaq lazımdır. Normal yuxu iş qabiliyyətini yaxşılaşdırır, qavrama səviyyəsini yüksəldir. Ona görə də mütləq yuxudan sonra, səhər saatlarında daha səmərəli olur.

Fiziki işlə bağlı baş verən əzələ yorğunluğu da insanın əmək qabiliyyətinin zəifləməsinə, onun iş marağının azalmasına səbəb olur. Yaşa uyğun qaydada həyata keçirilən əmək fəaliyyəti, iş ritminin normallığı, məşqetmə yolu ilə bəzi vərdişlərinin qazanılması belə yorğunluğu azaldır, əmək məhsuldarlığını artırır.

Uzun iş həftəsi və ya aylarla iş görülməsi insanı daha çox yorur. Bunu daimi yorğunluq adlandırmaq olar. Daimi yorğunluq zamanı insan səhər yuxudan çətin oyanır, halsızlıq və süstlük hiss edir. Belə yorğunluq həm zehni, həm də fiziki iş zamanı müşahidə olunur.

Daimi yorğunluğun baş verməsi orqanizmin ayırı-ayrı orqanlarında gedən fizioloji

dəyişikliklərlə əlaqədardır. Tədqiqatlar göstərir ki, insan bədəninə vitamin (xüsusən də B12 və D vitaminləri) çatmadıqda daimi yorğunluq baş verir. Belə hallarda yaddaşın zəifləməsi, əl və ayaqların anemiyası kimi əlamətlər özünü büruzə verir. Daimi yorğunluğun aradan qaldırılmasının ən yaxşı vasitələri normal qidalanma və təmiz havada gəzməkdir. Necə gəldi qidalanmaq, bitki mənşəli zülalları daha çox qəbul etmək düzgün deyildir.

Bitki mənşəli zülalları mədə və bağırsaqlar həzm edə bilmir və bağırsaqdan qana qida maddələrinin sorulması qabiliyyəti zəifləyir. Qanla qida maddələrinin daşınması zəiflədiyindən daimi yorğunluq baş verir. Bu yorğunluğu artıran səbəblərdən biri də maddələr mübadiləsinin pozulmasıdır. Digər bir səbəb depressiyadır. İş ağır olduqda və icra etmək mümkün olmadıqda insan gərgin hissələr və həyəcan keçirir, nəticədə depressiya baş verir. Bundan

başqa ağır emosional, peşimançılıq və təəssüf hissələri, fikir çəkmək də yorğunluğa səbəb olur. Şübhəsiz, yorğunluğu yaradan bir çox başqa səbəblər də vardır.

Həddindən artıq yorğunluğun qarşısını almaqdan ötrü alimlərin verdiyi aşağıdakı məsləhətlərə əməl etmək lazımdır: fiziki işlə zehni işi düzgün əlaqələndirmək, həddindən artıq işləyib özünü yormamaq, təmiz havada gəzmək, düzgün qidalanmaq, iş fiziki və mənəvi cəhətdən hazır olmaq, depressiya və stress keçirmə hallarına yol verməmək, həddindən artıq bitki zülalı qəbul etməmək, vitaminli (B1, B12, D və C) qidaları qəbul etmək, pis vərdişlərdən əl çəkmək, düzgün istirahət etmək.

Şahnəzər İSMAYİLOV,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Quba filialının psixologiya müəllimi,
pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

ХУЪРЕРИН ГЪУЪЖЕТ АЛАЙ ТІВАРАР

(Эвел газетдин 2018-йисан 26-сентябрь тилитда)

Мад эхиримжи са гиман. Чна фикирзавайвал, и ойконим «Куьре» гафуних галаз алакьалу авун алмиди кхъизвайвал, «ягьгалмишвал» ваь, кутугайвал я. ИкI тирди кьве делилдилай кьатгуз жеда. Сад лагьайди, Дагъустандин СтIал Сулейманан райондин кьадим ва чIехи хуьрерикай тир Курхуьр райондин меркездивай

Курхуьр

5 километр кьван яргаа, Чирагь вацун чапла пата экIа хьанва. Инаг гьа профессор Р.И.Гьайдарова лугъузвайвал, мублагь, гьар са затI авай дигай, «женнетдин» еридин чка я. Инин ятар бул, чилер бегьерлу я. Лап четин ва каш авай йисара Хив, Кьурагь ва Агьул районрин агьалияр курхуьруьнвийрин техилдин гьисабдай сагьдиз амуькнай. Са береда Кьиблепатан Дагъустандин вири районрин векилри ина пинийрин сувар кьиле тухудай. Халкьдин арада адаз КIарудин сувар лугъудай. (Килиг: **Край поэтов и мыслителей. Махачкала, 2000. Ч. 87-88**). Аквазвайвал, инаг «Куьре» гафунив кьадай чка я. Гьавилай дегь чIавара хуьруьн тIварни Куьре хьунухь мумкин тир. Гуьгьунлай адакай Курахуьр, Курхуьр авунва.

Кьвед лагьай делили акьулдивай кьатгуз жедайди я. Малум тирвал, чи шаирри дегь чIаварилай кьил кутуна тахаллусар вилайтдин тIварцIелай ваь, чпин хуьрерин тIварцIелай кьачунвайди я: Миграгь Кьемер, Кьуьнхуьр Саид, Кьурагь Афизат, Алкьвадар Гьасан, Рухун Али, Ахцегь Гьажи, Ихрек Режеб, СтIал Сулейман ва икI мад. Монгол чапхунчийрихь галаз женг чIугур, машгьур «Кьул хуьз экечI» шиирдалди халкьдиз душмандихь галаз женг чIугун патал эвер гайи, ам агудай Меликани вичин хуьруьн тIвар тахаллус яз хкяна жеде: Куьре Мелик.

Шаирди вичин дуьнья дегишарайдалай 100 йис кьван алаатайла чапхунчийри адан хуьр чукIурнай. Шиназ ва Гелхен хуьрерай жагьай кьванерал авунвай хьинрай аквазвайвал,

гьижрадин 917-йисуз (гилан тарихдалди 1511-йисуз) Шейх шагьди Кьурагь ва Куьре хуьрер чукIурнай. (Килиг: **Шихсаидов А.Р. Очерки истории, источниковедения, археографии средневекового Дагестана. Махачкала, 2008. С.163**). Шейх шагь 1502-1524 йисара Ширван идара авур Ширваншагь II Ибрагиммаз лугъузвай.

Гуьжет алай тIварарикай садни КьепИр я. И хуьруьн тIвар тарихдин чешмейра гьатнава. 1734-йисуз Надир шагьди Докъузпарадин ва Ахтыпарадин агьалийриз жазар гун патал ракъурай кьундихь галаз кьепИрвийрини кьегьгалвилелди женг чIугунай.

И хуьрйяй акьатай кьегьгал ксарни Имам Шамилан гьерекатда мукьувай иштиракнай. Абурукай сад Гьажи Насруллагь эфенди тир. Чи машгьур алим Алкьвадар Гьасан эфендиди адакай икI кхьенва: «Куьре округдин КьепИррин хуьрйяй куч хьанвай Гьажи Насруллагь эфендини тIвар-ван авай муршид тир. Ам гьамиша Аллагь рикIел алай, иер хатI авай эфенди тир. Химия хьтин четин са бязи илимар чирун патал гзаф зегьметар чIугунай... Эхирдай Шамил эфенди Гунибда элкьуьрна кьур чIавуз ина урусрихь галаз кьиле фейи женгина ам яна кьена». (Килиг: **Алкьвадар Гьасан эфенди. Асари-Дагъустан. Магьачкьала, 2015. Ч.148**).

КьепИрвийрин женгчи руьгь рекъин патал арабри, монголри, фарсари, урусри гзаф алахьунар авунай. Урусри гьатта чкадин агьалийрин чанда кичI тван патал КьепИрдал, Тпигдал, гьакIни Кьурагьа чпин аскерар хвенай. (Килиг: **Кавказский сборник, Тифлис, 1887. С.12**).

Гьа ихьтин хуьруьн тIварцIикай профессор Р.И.Гьайдарова икI кхьенва: «...Сад лагьайди, «кьепИр» гаф вич маса чIалай атайди я. И кардин гьакьиндай ам падежриз дегиш хьунин саягьди шагьидвал ийизва (КьепИрдал, КьепИрдилаи).

Кьвед лагьайди, и тIварцIин ери-бине туьркверинни монголрин чIалара ава, гекьиг: коьпир «муьгь» – ногай чIал; капир «хьипиди» – монгол чIал. Инал гьанвай таржумайра авай лишанар кьведни кьепИррин топонимикадиз хас я; КьепИрринни КИрийрин арада авай муьгь Кьурагь вацI меркIида гьахьдай чкадин сивел ала, ам КИридилаи КьепИрриз мукьва я. Идалайни гьейри, алаатай девирра муькьвер лап тIмил авайди тир, абурукай хуьрер ва маса ерияр кьалурдайла, абурун тIварар язни менфят кьачузвай, иллаки масанрай атай, лезги чIал тецирбуру. Капир гафунихь инал тIвар кьур монгол чIала са мана мадни ава – хьипи (ранг), хьипи (накьв). И кардихь галазни КьепИр тIварцIин алакьа ава. Виликдай хуьр анжах дагьдин ценел алайди тир, хуьруьн юкьвал алай муькьвелай анихь анжах сувар ва таа Кьелегьин ценел агакьдалди гьамиша яд авай вир тир. А вирин рангни хьипиди тир.

Пуд лагьайди, КьепИррин нугьат, рахунар, хейлин гафар патав гвай хуьрерин рахунрилай тафаватлу я. Ам асул

гьисабдалди Кьуба патан лезгийрин нугьатдиз мукьва я. И кьетIенвилини винидихь лагьанвай чи фикирар, гиманар са кьадар гужлу ийизва». (Килиг: **Гьайдаров Р.И. Лезги чIалан этимологиядиз гьахьун. Магьачкьала, 2005. Ч.105**).

Аквазвайвал, алмиди мад гьилера вичин адет яз ойконимриз маса чIаларин куьмекдалди баянар гуз алахьзава. Амма гьикI ятлани ихьтин са фикирни лугъузава: «И ойконим (хуьруьн тIвар) кьепИрвийри чпи ва кьуншийри регьятдаказ баянламишда: КьепИр – яни «кьве пИр». Ихьтин фикирдал рази хьун четин я, ам анжах сесерин туьшвилел бинеламиш хьанвай кьалп баян я. Лугьун лазим я, гьадалай мягькем маса баянни авач». Гила алмидин гьавурда гьикI акьан. Са фикир негьни ийизва кьабулни.

Р.И.Гьайдарован муькуь фикиррихь авсиятда ихьтин суалар кьезва: 1) КьепИрдал алай муькуьуз ногайри мус атана чпин чIалал тIвар гайиди я? 2) Мегер монголри гьужум авурла ина ранг хьипи тир вир авайни? 3) Топонимдиз баян гудайла адан мана кIвенкIве гьана яшамиш жезвай халкьдин чIала жагьурна кIанзавайди чизвачни алмидиз?

Алимди хуьруьнбуру гузвай баян сесерин туьшвилел бинеламиш хьанвай кьалп баян я лугъузава. И фикирдихь галаз рази хьунухь мумкин туш. Им сесерин туьшвал ваь,

КьепИр

гафарин жалгьайрал сесер дегиш хьун я. И чIавуз чара-чара кьве гафунин ванерикай са битав фонетикадин уьлчме арадиз кьезва. Кьуба пата ЦIурухта (ЦIуру+Худат), Кьуьхуьр (Кьве+хуьр), Куьре пата Уружба (Уруж+уба) хьтин хуьрерин тIварар гьа икь туькIур хьанва. И кьайдадив кьадайвал, «кьве» ва «пИр» гафарикайни «КьепИр» лагьай са битав фонетикадин уьлчме арадал атанва. Гьавилай лугъуз жеда хьи, кьепИрвийри ва кьуншийри ойконимдиз гузвай баян кьалпди туш, акьулди кьатIудай мягькем баян я.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

X-XII ƏSRLƏRİN LƏZGİ ƏDƏBİYYATI

Bir sıra tədqiqatçılar X-XII əsrlərin ləzgi ədəbiyyatını dirçəliş ədəbiyyatı adlandırırlar. Həmin dövrlərin ləzgi ədəbiyyatı ilə əlaqədar 1179-1229-cu illərdə yaşamış ərəb tarixçisi Əbu Yusuf Yaqut əl-Həməvinin “Ölkələrin lüğəti”, XII əsr müəllifi Nasir-i Xosrounun “Səfərnəmə” kitablarında, rus tarixçisi N.B.Xanikovun “Kavkaz” jurnalının 1850-ci ilin 53-cü sayında dərc olunmuş “Arxeoloji xəbərlər” məqaləsində, V.Q.Tizenqauzenin 1894-cü ildə Sankt-Peterburqda rusca çapdan çıxmış “Qızıl Ordanın tarixinə dair materiallar külliyyatı”nda, A.N.Qenkonun 1941-ci ildə çap olunmuş “Ərəb dili və qafqazşünaslıq” məqaləsində, görkəmli şərqşünas, akademik İ.Kraçkovskinin 1948-ci ildə rusca işıq üzü görmüş “Şimali Qafqazda ərəbşünaslıq”, M.S.Saidovun “XVIII-XIX əsrlərin ərəbdilli Dağıstan ədəbiyyatı” (rusca, 1960) kitablarında və digər mənbələrdə xeyli məlumat vardır.

Həmin müəlliflər öz əsərlərində X-XII əsrlərdə yaşamış ləzgi şairlərindən Musa ibn Yusuf ibn Hüseyin əl-Ləzgi, Sədrəddin Suleyman əl-Ləzgi, Hakim əl-Ləzgi, Əbu Fadl Xalif ibn Əli, Əbu Məhəmməd Gelxəni, Abdülrəşid ibn Salih Ləzgi və başqaları haqqında məlumat vermişlər.

Tanınmış ləzgi alimi, görkəmli ərəbşünas, tarix elmləri doktoru, professor Amri Şixsaidovun, həmçinin Dağıstan alimi P.M.Maquomedovun qeyd etdiyimiz dövrlərin ləzgi ədəbiyyatı haqqında fikirləri də əhəmiyyətlidir. Bu fikirlər

tarixi faktlara, arxeoloji materiallara, qədim kitabələrin üzərindəki yazılara əsaslanır.

Son illər Dağıstanın ərəbşünas alimləri tarixi mənbələrdən orta əsrlərin daha iki ləzgi alimi və şairinin adlarını aşkar etmişlər: Onlar XII əsrin birinci yarısında yaşamış İbrahim əl-Axtı və Abul Fərəc əd Dərbəndidir. İbrahim X əsrin sonlarında dünyasını dəyişmiş məşhur alim və yazıçı Hakim ibn Ağə əl-Axtının nəvəsidir. Abul Fərəcin yazdığı şeirlərin külliyyatı da tapılıb. Hələlik onlar haqqında ətraflı məlumat verilmir. Çünki alimlər tədqiqatları davam etdirirlər.

XI əsrdən başlayaraq ləzgi şairləri ana dili ilə yanaşı həm də ərəb dilində yazıb-yaradırdılar. Akademik İ.Kraçkovskinin yazdığına görə, ərəbcə qələmə alınmış əsərlərin əksəriyyəti doğma xalqın həyatından bəhs edən, doğma ədəbiyyatı daha da inkişaf etdirən əsərlər idi.

Aşağıda X-XII əsrlərin ləzgi ədəbiyyatı haqqında bəzi fikirləri dərc edirik.

Hələ X əsrdə ləzgilərin ana dilində özünəməxsus ədəbiyyatı var idi. XII əsrin ləzgi ədəbiyyatı çoxlu dəyişikliklər və yeniliklərlə seçilən ədəbiyyat idi.

Amri ŞIXSAİDOV, tarix elmləri doktoru, professor, Rusiyanın və Dağıstanın əməkdar elm xadimi, Rusiya Federasiyasının Dövlət mükafatı laureatı

X-XII əsrlərdə Cənubi Dağıstanın Yaxın və Orta Şərq ölkələri ilə əlaqələri güclənir, mədəni-

yyət və ədəbiyyat daha da inkişaf edir. Tezliklə yerli müəlliflərin ərəb dilində ilk əsərləri yaranır.

R.M.MAQQOMEDOV, Dağıstan tarixi (rus dilində). Mahaçqala, 1991. Səh. 48.

XII əsrin məşhur alimi və şairi Musa ibn Yusuf ibn Hüseyin əl-Ləzgi özünün fəlsəfəyə aid əsərlərini həm nəzmlə, həm də nəsrə yazırdı. Onun özünün poeziya məktəbi var idi və bir çox sənətkarlar ondan Şərq ölkələrinin poeziyasını öyrənirdi.

YAQUT, IV c. səh. 324. SMOMPK, buraxılış 29.

Şafiilərin arasında hüquqşünas, alim və şair, layiqli imam, ən yaxşı insanlardan biri olan Sədrəddin Suleyman əl-Ləzgi də var.

TİZENQAUZEN V.Q, Qızıl Ordanın tarixinə dair materiallar külliyyatı (rus dilində). I c. SPb, 1894. Səh. 227.

Ləzgi kəndlərindən XIII əsrə aid kitabələr çox tapılıb. Qədim tarixin izlərini saxlayan bu daşların üzərində şeir və rəvayətlərdən parçalara da rast gəlinir. By yazılar həmin dövrün ləzgi şairlərinin yaradıcılığından xəbər verir.

N.B.XANIKOV, “Arxeoloji izlər” (rus dilində). // Kavkaz №53, 1850.

XIII əsr ərəb tarixçisi Zəkəriyə əl-Qəzvinin ləzgi mədrəsələri və ədəbiyyatı haqqında məlumat verib. Onun yazdığı kimi, “məşhur vəzir Nizam-ül Mülkün Dərbənddə və onun ətrafındakı kəndlərdə tikdirdiyi mədrəsələrdə ləzgi və ərəb dillərində dərslər keçilirdi”. Bundan başqa, Samur sahilindəki Saxur kəndinin mədrəsəsində ərəbcədən ləzgi dilinə tərcümə olunmuş kitablardan dərslərin keçildiyi bildirilir.

ŞƏRAFEDDİN EREL, Dağıstan və dağıstanlılar. İstanbul, 1961. Səh. 211.

XIII əsrin müəlliflərindən olan məşhur Fransız səyahətçisi Rubruk yazmışdı: “Ləzgilərin öz dillərində yazdıqları çoxlu əlyazma kitabları var. Onlar bu kitabları böyük məhəbbətlə oxuyur və saxlayırlar”.

X.X.RAMAZANOV, A.R.ŞIXSAİDOV, Cənubi Dağıstan oçerkləri (rus dilində). Mahaçqala, 1964.

X-XII əsrlərdə nəsr əsərləri əsasən tarixi hadisələrə həsr olunurdu. Onların müəllifləri həm əvvəlki dövrlərin, həm də yaşadıkları dövrün hadisələri haqqında qiymətli məlumatlar verirdilər. Belə əsrlərə “Axtınamə” (X əsr), “Abumuslümün tarixi” (X əsr), “Şirvanın və Dərbəndin tarixi” və başqa əsərləri misal göstərmək olar.

Ə.MİRZƏBƏYOV, Ləzgi ədəbiyyatı xəzinəsindən (ləzgi dilində). Dərbənd, 2004. Səh. 5.

ЛЕЗГИНСКИЕ ВЕЧЕРА НА КАЗАХСТАНСКОЙ ЗЕМЛЕ

Директор школы Зарифа Казиева, лезгинка по национальности, ознакомила гостей с школой, на базе которой создана Детская Ассамблея Казахстана, рассказала о

организована выставка книг С. Керимовой. Зрители с любовью встретили гостью из Азербайджана. Автор прочитала свои стихи на лезгинском, азербайджанском и русском языках.

Заведующая секретариатом Ассамблеи народа Казахстана по Мангистауской области Гульжан Исмурина вручила памятные подарки поэтессе. Затем зачитала благодарственное письмо Мэра города Актау Галымжана Ниязова С. Керимовой за ее личный вклад в укрепление дружественных отношений между народами Казахстана и Азербайджана. Юные чтецы Диана Селимова и Альмира Аташова необыкновенно выразительно прочитали стихи поэтессы.

Концерт получился динамичным и веселым. Чеченец Ислам Музаев великолепно исполнил песни на казахском и лезгинском языках. Особый шарм мероприятию придали песни двух лезгинок – Меристан Гамидовой

пуститься в пляс.

В конце вечера на сцену вышли руководители этнокультурных объединений – лезгин Гаджи Селимов, азербайджанец Шемседдин Гусейнов, еврей Юрий Киржаум, кореянка Ранса Маденова, белоруска Галина Гусейнова, осетинка Фатима Биркле, киргизец Курбанали Казобеков, башкирка Гузалия Бутко, украинка Людмила Кравченко. Все они от души поблагодарили гостей из Азербайджана и признались, что за последние 20 лет впервые наблюдают переполненный до отказа зал и никогда раньше не присутствовали на таких веселых и содержательных вечерах.

Гаджи Селимов поблагодарил гостей от имени ЭКО «Самур» и Ассамблеи Народов Казахстана. Желаящих сделать с землячками фото на память было так много, что на протяжении еще целого часа их не отпускали со сцены.

29 октября гости из Баку побывали в белом дворце – так называют в народе здание Ассамблеи народа Казахстана, которое было сдано в эксплуатацию несколько месяцев назад. Именно здесь совсем недавно проходил саммит глав прикаспийских государств, в котором принимал участие и президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев. В этом здании находятся офисы 20 ЭКО. С. Керимова подарила свои книги лезгинскому обществу «Самур» и азербайджанскому культурному центру «Достлуг», а также выразила надежду на то, что культурные связи между народами двух республик будут и дальше развиваться.

Совсем недавно редактору газеты «Самур» Седагетой Керимовой и солистке ансамбля «Сувар» Джамиле Заловой поступило предложение от лезгинского этнокультурного объединения «Самур» Мангистауской области республики Казахстан посетить город Актау и познакомиться с представителями лезгинской диаспоры, которые, как писалось в письме, уже давно ждут этой встречи. Конечно же, приглашение было с удовольствием принято.

Председатель ЭКО «Самур» Гаджи Селимов и его заместитель Незакет Гаджибалаева сделали абсолютно всё, чтобы эта поездка для гостей стала поистине незабываемой.

Первая встреча была организована 27 октября в Детской Ассамблее при школе № 23. Юноши и девушки в ярких национальных костюмах встретили гостей прямо в фойе. В зале же их ожидало музыкально-поэтическое представление. Ведущие подробно рассказали о творчестве С. Керимовой, юные дарования на лезгинском языке прочитали стихи поэтессы, после чего мастерски исполнили зажигательные песни и танцы народов Кавказа.

С. Керимова поблагодарила организаторов за теплый прием, выразила восхищение от увиденного и подарила Ассамблее свои новые книги, после чего попросила солистку ансамбля «Сувар» Джамилу Залову исполнить одну песню а капелла. Как только Джамиле запела «Лезгинкадал илига» зал дружно её поддержал. Оказалось, все присутствовавшие прекрасно знают слова этой песни.

том, как в 2002 году под шефством культурного центра «Дагестан» здесь была организована воскресная школа, в которой по сей день преподается лезгинский язык. Уже 14 лет бессменным куратором воскресной школы является Зарифа Ахмедуллаевна. Эту идейную и талантливую женщину знают и глубоко уважают в области.

28 октября в зале областной филармонии города Актау состоялся торжественный вечер, посвященный деятелям лезгинской культуры. Он прошел под эгидой Ассамблеи народа Казахстана и был приурочен к творчеству двух поэтов – Сажидина Саидгасанова и Седагет Керимовой. К сожалению, Саждидин Саидгасанович не смог приехать на мероприятие, что, безусловно, расстроило организаторов встречи.

Тем не менее, зал на 400 мест был полон до отказа. В фойе была

и Людмилы Цимиевой, а зажигательные танцы от ансамбля «Шадвал» сделали вечер поистине неповторимым.

Настоящий фурор произвело выступление Джамилы Заловой. Оказывается, в Казахстане проживает целая армия поклонников ее таланта.

Они с непередаваемой радостью встречали каждую ее песню и с удовольствием подпевали любимой певице. Когда Джамиле спела известную казахскую песню, тут уж многие не удержались от того, чтобы

Незакет ГАДЖИБАЛАЕВА,
заместитель председателя
Лезгинского Этнокультурного
Объединения «Самур» Мангистауской
области Казахской Республики

ИМПЕРАТОРДИН УНИВЕРСИТЕТДА КІЕЛНАЙ

XIX виш йисарин эхирра Москвадин Императордин Университет вири Европадиз сеили хъанай. Гъавилай ина къецепатан уылквейрай атанвай гзаф жегилри кІелзавай. Россиядин империядин чара-чара вилаятрай къевзай жегилар патал чѣхи конкурс авай. Иниз виридалайни савадлу, са шумуд чІал чидай, гегенш дуньякъатІунар авайбур къабулзавай. Са чкадиз

100-елай гзаф касди арза гузвай и чирвилерин карханадик эчелун лугуз тежедай къван четин тир. ГъакІ ятІани, къве лезги жегил и университетдик эчелІнай. Абур къведни Ахцегъай тир.

Сифте яз Москвадин Императордин Университетдик эчелІай Абдулгъай Жалилова Ахцегин медреса ва урус мектеб акалІарна Ставрополдин гимназияда кІелун давамарнай. Инаг куытягъай ам Москвадин фенай ва ана Императордин университетдин юриствилин факультетдик эчелІнай. Вичихъ гзаф алакунар авай и жегил университетда хуыз Іан хъанай. Ингье урус пачагъдин администрацияди лезги, урус, араб, фарс, туьрк, азербайжан, гуржи чІалар дериндай чизвай Абдулгъай гзаф алакунар авай юрист хъыз Къиблепатан Къафкъаздиз ракъурна. 1903-йисуз универ-

ситет акалІарайла жегилдин 23 йис тир. Жегилвиллиз килиг тавуна, пуд йисуз Къафкъаздин сердердин идарада кІвалахай гада анай Туьркиядин Къарс шегъердиз ракъурна. Ина ада 10 йисуз шегъердин суддин седривиле кІвалахна.

Гуьгъуьнлай ватандиз хтай Абдулгъай Бакуда ва Къубада кІвалахна. Совет гукуматдин вахтунда Дагъустандин Инкѣлабдин Комитетдин крар тухудай идарадиз регъбервал гана. Ада гъакІни Самур округдин судьявиле ва Дагъустандин Юстициядин Халкъдин Комиссариатда жавабдар къуллугъдал кІвалахна. Москвадин Чѣхи Театрдин тІварван авай лезги балерина Алла Жалилова Абдулгъай Жалилован руш я. Абдулгъай 1934-йисуз вичин дунья дегишарна.

Надиршагъ Султановани сифте Ахцегин медресада ва урус мектебда кІелнай. Адазни са шумуд чІал – араб, фарс, урус, туьрк, азербайжан, эрмени чІалар чидай. 1909-йисуз Еревандин гимназия акалІарай ам гъа йисуз Москвадин Императордин Университетдин юриствилин факультетдик эчелІнай. 1913-йисуз инаг куытягъай ада Бакуда, Ахцегъа,

Темирхан-Шурада ва Магъачкъалада гукуматдин къуллугърал кІвалахна. Дагъустандин Инкѣлабдин Комитетдин секретарвиле, республикадин налогрин идарадин, гъакІни Дагъустандин ЦИК-дин крар тухудай идарадин регъбервиле кІвалахдайла ада халкъдин патай чѣхи гуьрмет къазанмишна.

Архивдин материалрай малум жезвайвал, анжах 1900-1910-йисара Ахцегин медреса ва урус мектеб акалІарай 20-далай гзаф лезги жегилри Урусатдин чара-чара шегъерра университетар ва институтар акалІарна жавабдар къуллугърал кІвалахнай.

Тамила БЕКЕРОВА,
Дагъустан Республикадин
Дербент шегъер, муаллим

ДИДЕД ЧІАЛАН ЙИС

ЦІЙИ ГАФАР

«Самур» газетдин 2017-йисан 29-декабрдин нумрада чна 2018-йис дидед чІалан йис хьиз малумарайла и кар вишералди Келдайбурун рикІяй хьанай ва абуру редакциядиз чарар ракуриз гатІуннай. Алатай 10 вацран кьене и месладихь авсиятда чна Келдайбурулай вишез мукьва чарар кьачуна. Абурун са паяр газетдин чинриз акьудна.

ЧІалан кьайгьу чІугвазвай ксари мадни редакциядиз чарар ракурзава. Гзаф чарар Азербайжандин лезгийр яшамии жезвай районрай, Дагьустандай, Россиядин чара-чара вилайтрай кьезва. Чаз кхьизвай ксари чІал куьтягь тежер тема я, адан кьайгьу гьамиша чІугуна кІанзавайди я лугьузва.

Авайвал лагьайтІа, бязи Келдайбуру чІалахь галаз алакьалу яз гзаф марагьлу месляяр кьарагьарзава. Агьадихь чна ихьтин са шумуд чар чанзава.

ЧІАЛ ХРАЙТІА ДИДЕЙРИ..

Лезги дидейри хразвай гамар иерда кьван вуч я! Чи чІални чи дидейри хранвай гам тушни бес? Гьавилай адаз дидед чІал лугьузвачни? И гамунин гиширар чи сад-садалай иер гафарни ибараяр я. Дидейри гам са-са кваг вегьиз храда. Абуру чпин чка кьуна, цуьквери хьиз гамуниз иервал гьана кІанзава. Квак чкада гьат тавурла, гьасятда чир жеда. ЧІални гьакІ я. Гьар са гаф чкада гьатна кІанзава.

Чи гафар чи гамариз вегьенвай, чкада гьатнавай каквар хьиз я. Тек са мисал гьун бес я. «Тав» гафунин сад лагьай гьарф «кь»-див эвез авурла, адан кьилел пад кьалурзавай «кьав» гаф арадиз кьезва. И гафунин сад лагьай гьарфунин чкадал «ц» кьейла, кьавун кьилел патан мана гузвай «цав» туькІур жезва. Килиг садра, гьикьван иердиз, гьикьван фагьумдив арадиз гьанватІа чи гафар. Шиирдалди туькІурнава са метлебдин гзаф лезги гафар: «квил», «вил», «гвил», «кьуьл»; «бах», «дах», «тх», «хтул», «птул», «штул», «ктул»; «кьам», «дам», «хам»; «тІветІ», «ветІ», «светІ» ва икІ мад.

Заз лугьуз кІанзава: Дидеяр, куьн я ихьтин иер чІал хуьзвайбур. Куьн гьа куьне храй чІалал рахайтІа, жуван веледриз ам чирайтІа, чи чІехи чІал, чи верцІи чІал рекьидач. Алай вахтунда им виридалайни кар алай шартІ я. Гьавилай куьне гамар хразвайвал, датІана чІални храна кІанзава. ЧІал лагьай гамунин гиширар гьикьван иербур хьайитІа, гьакьван гзаф инсанар ялда вичихь. Дидеди «чан зи хва», «чан зи руш» лагьана вичин веледриз чан-рикІ ийидай хьиз, гуьгьулар кьачуна кІанзава гафарин.

Жегьил дидеяр! Куьне хвена кІанзава хайи чІал. Куьн куь дидейри чирай чІалал рахайтІа, жуван веледризни гьа чІал чирайтІа, квахьдач чи чІал. Чи верцІи чІал. Чи лезги чІал.

Жегьилар! Маса чІалар чир хьун хьсан кар я. Ингье кІвенкІве жуван чІал чирна жуван чІалал рахана кІанзава. Куь кьуьнерал ала чи чІалан пар. Куь хиве ава адан пакагьанвал. Куьне тухвана кІанзава ам гележег-

диз. Куьне вугана кІанзава багьа эменни хьиз куь веледрив.

КІанибур! Жуван чІалалди лагь кІанидаз рикІин гафар. Жуван гафар цуькверин кІун-чІар хьиз це адаз. А гафар акьван иербур, акьван верцІибур я хьи, гьасятда рамда куь кІанидан гуьгьулар:

*Рагь яни вун, варз яни вун,
Вун вуч ятІа лагь.
Инсан икьван иер жедан,
Аман сад Аллагь!*

Килиг садра, гьикьван иер гафар, гьикьван иер чІал ятІа. Бес гьавилай чІехи алим Усла-ра лагьаначирни яраб лезгийрихь гьикьван шанрар аватІа? Бес гьавилай чи баядар туькІурзавай дидейриз шаирар лугьузвачни? Виридалайни иер шиирарни гьабуру туькІурзавачни?

Дидеяр! Давамара чи чІалан гамар хран. Им куь веледрин рикІин эвер я. Куьне гьа виликан хьиз абур храйтІа, мадни виш йисар яргъи жеда чи гафарин уьмуьрар. Аваз жеда датІана чи чІал. ХупІ хьсандиз лагьанва са шаирди: «ЧІал храйтІа дидейри, Хайи гафар жеч кьери».

Севда АЗИЗРИН

Играми редакция! Куьне «Самур» газетда 2018-йис дидед чІалан йис хьиз малумарайла заз кьве кьат хвеш хьана. Вучиз лагьайтІа жув лезги чІалан ва эдебиятдин муаллим яз им гьикьван кар алай месэла ятІа за хьсандиз кьатІузва. Исятда, куьне кхьизвайвал, хайи чІал хуьн ва вилик тухун гьар са лезгиди халкь паталди авуна кІанзавай виридалайни важиблу кІвалах я. Чна чи дегь ва девлетлу чІал аялриз, жегьилриз кІанар тавуртІа, адан гележег гьихьтинди хьурай? Хайи чІал кваз кьазвачирбурун кьадар кьвердавай пара жезвай гилан аямда чун и месладихь галаз генани кІевелай машгьул хьана кІанзава. Вуч хьсан я хьи, чІалан женгчи тир «Самур» газетди и рекьай чун мадни сигь-даказ агудзава.

Газетдин эхиримжи нумрайриз акьуднавай «Чна гьикІ кхьин?», «Гьар гафунин кьадир жен», «Ваз лезги чІалал кхьиз чизвани?» хьтин макьалайри, «Дидед чІалахь гьикІ гелкьвен?» чини зун жуван фикир-фагьумар кьелемдиз кьачуз мажбурна. Заз чиз, чІалахь гелкьуьнин рекьерикай сад цІийи гафарин винел кІвалахун я. XX виш йисарин юкьварилай инихь чи халкьди ва кьелемгьлийри лезги чІалаз вишералди цІийи гафар ва ибараяр гьанва. ИкІ тирди чи тІвар-ван авай чІалан алим, академик Агьмедулагь Гуьлмегьамедова вичин 2007-йисуз Магьачкьсалада чапдай акьудай «Неологиядиз гьахьун ва я чІала цІийи гафарин месэляяр» ктабдани кхьенва. Ада чи сейли кьелемгьлий-рикай Абдуллагь Искендерован, Алирза Саидован, Агьед Агьаеван, Азиз Алеман, Лезги Няметан, Забит Ризванован, Гьаким Кьурбанан, Расим Гьажидин, Абдуселим Исмаилован, Арбен Кьардашан, Мердали Жалилован, Седакьет Керимовадин, Муьзеффер Меликмамедован ва масабурун эсерра дуьшуьш жезвай са кьадар цІийи гафар мисал яз гьанва.

Алимди кхьизвайвал, и гафар чІалан системадал бинелу хьана арадиз гьанвайбур я, а гафарин мана чпин кьурулушди ачухзава. Абурукай эдебиятдин чІала гьегьеншидиз менфят кьачуна кІанзава. Ада мисал яз гьанвай А.Агьаеван «ацукьаган», «далухьан», «кІвачерган», «куькІуьраг», «тІуьнлух», «тядич», А.Алеман «гьвашуьсте», «гьалгьанар», «мичем», «шабагь», «бадара», А.Кьардашан «авайлух», «чиналд», «чІаларбан», «чилавцІар», К.Мусаеван «жуввал» хьтин гафар, С.Керимовади туькІуьрай «чиливи», «акІац»,

«алкІац», «галкІац», «варзаван», «кІвалинви», «макьамчи», «папатІ» гафар ва ада арадиз гьайи рушарин хас тІварар: Иера, Лезгина, Лезгийт, Шадия, Яргунат ва мсб., М.Меликмамедова туькІуьрай «дуьнья-кьатІунар», «кьелемгьгли», «эгьливал», «вирикІа», «чІаларган», «кьвалабан», «кьайлапан», «эрекьистан», «вакІархьан», «папархьан», «хатахьан», «чІурналист», «ватансуз», «санкІар», «аяндар» хьтин гафар чи чІалаз гьикьван кутугайбур я.

Гьа икІ, чи маса кьелемгьлийри «кІелчи», «кІвалахдар», «михьибан», «сивиган», «суьгьбетган», «телегунуг», «чІугвар», «шаиристан», «кьугьварган», «мадарат», «вилихьан», «сикІец» хьтин шумудни са цІийи гафар арадиз гьанва. Авайвал лагьайтІа, гьи касди гьихьтин цІийи гафар арадиз гьанватІа кьилди ахтармишна кІанзавайди я. Зун и рекьай пешекар туш ва гьавилай заз вири авторри туькІуьрнавай гафар кьилди мисал яз гьун четин я. Зи ният им туш. Заз рагьметлу Агьмедулагь муаллимдин ктабда кьарагьарнавай са месэла рикІел хкиз кІанзава. Ада кхьенва хьи, «1930-2007-йисара Дагьустандин чІалара арадал атанвай цІийи гафарин ва цІийи ибарайрин гафарган туькІуьрна кІанзава». Ингье алимдиз вичиз и фикир кьилиз акьудун кьисмет хьанач. Алай вахтунда чІалан винел кІвалахзавай чи алимри и кар кьилиз акьуднайтІа хьсан жедай. Лезги чІалан цІийи гафарин гафаргандиз гзаф игьтияж ава. Ада чи эдебиятдин чІал вилик тухуниз куьмек гудай.

Букар ЭМИРАЛИЕВ,
Дагьустан Республикадин Дербент шегьердин 2-нумрадин мектеб-интернатдин дидед чІалан ва эдебиятдин муаллим

ГУЬНГУЬНА АВАЧИР ГАФАРГАНАР

кьедалди лезги чІаланни азербайжан чІалан, азербайжан чІаланни лезги чІалан, лезги-азербайжан-урус ва урус-лезги-азербайжан чІаларин суьгьбетганар авач. Гьатта чавай икьван гагьди пуд чІалан гафарганарни акьудиз хьанвач.

ЧІал чирдай маса кьетІен чешме орфографиядин гафарганар я. Гьайиф хьи, и рекьайни чи агалкьунар са акьван чІехибур туш. 1941-1971-йисара акьатнавай ихьтин гафарганрикай лугьудач. 2001-йисуз Магьачкьсалада, 2011-йисуз Бакуда «Лезги чІалан орфографиядин словарь» тІвар гана басма авунвай ктабарни бегьембур туш. Вучиз лагьайтІа и гафарганра чи вишералди гафар гьатнавач.

Бакуда акьуднавай гафарганда лезги хуьрерин, гьакІни инсанрин тІварар гьатнава. Гуя им цІийивал я кьван. Чи фикирдалди,

им цІийивал ваь, орфографиядин гафарганар туькІуьрдай кьайдаяр чІурун я. ИкІ тирди чир хьун патал маса чІаларин гафарганриз вил вегьин бес я.

Хуьрерин ва инсанрин тІварар ганвай и гафарганда маса чІаларай кьачунвай «идеология», «империя», «квант», «кубоку», «кактус», «интонация», «идиома», «карабин», «инфекция», «зоолог» хьтин гзафни-гзаф гафар гьат тавун вичин чкадал. Бес ина «иер», «изитІун», «илисарун», «инихь», «кьвягьун», «кекечІун», «ктІаяр», «кхунун», «кьекьуьц», «кьакьумарун», «кІапажул», «самарган», «сикІвал», «сикІец», «тимек», «турук», «тІакІваш», «тІатІур», «тІингин», «хенекІул» хтин цІудралди асул лезги гафар гьат тавун вуч лагьай чІал я? Чи чІала сифте хазвай цІегьрез «кІвегьер», кьели хьанвай кьарадиз «кьакьрацІ», кьежей чкадиз

«кьежел», яхун касдиз «кьермецІ» лугьуда. Лезги эдебиятдин чІала авай икьван хьсан гафар кьерехдик таз женни?

Вичикай ихтилат физвай гафарганда «Загьидат», «зарафатун», «ихтибарлуз», «корректорвал», «компас», «кучудун» хьтин шумудни са гафар тикрар яз ганва. Са кьадар гафар, месела: «арш», «жум», «замана», «ибадат», «менгена» ва мсб. падежриз дуьз дегишарнавач. Бязи хуьрерин тІварарни дуьз ганвач. Месела: «Икинжи ени иби» (ч.179). Азербайжанда ихьтин лезги хуьр авани? Са гафуналди, и ктаб гьиле кьурла инсандин рикІ тІар жеда.

Авайвал лугьун хьи, ихьтин гафарганри хайи чІалаз кьецІ гуьза. Абурун куьмекдалди чавай чи чІални хьсандиз чириз жедач. Чаз ихьтин ваь, бегьем, ери авай гафарганар герек я. Чи чІалан алимри ва пешекарри и месэладикай веревирдер ийидай вахт фадлай агакьнава.

Мурадхан АГЬМЕДОВ,
Кьуба район

«Самур» газетди алай йис чІалан йис хьиз малумарнавайилай заз жуван бязи фикирар лугьуз кІан я. Са касдизни сир туш хьи, чІал хьсандиз чирун патал гафарганрикай менфят кьачуна кІанзава. Ингье чахь абур са акьван пара авач. Бязи ксар чи фикирдихь галаз рази тахьун мумкин я. Ахьая лугьуда С.Юзбеговади ва Н.Абдулмуталибова туькІуьрна 2013-йисуз чапдай акьудай «Урус чІаланни лезги чІалан словарь», ана икьван гагьди 24 са чІалан гафарган, 22 чІалан гафарганарни суьгьбетганар, 2 пуд чІалан суьгьбетганар акьатнавайди кьалурнава. Идалай гьейри 2015-йисуз Бакудани 2 «Лезги чІаланни азербайжан чІалан гафарган» чапдай акьуднава. Са гафни авачиз, и рекьай чи алимри ва пешекарри тІимил кІвалахнавач. ГьакІ ятІани гафарганрал гьалтайла чи вири крап туькІвенва лугьуз жедач.

Малум тирвал, лезгийри хайи чІалахь галаз санал урус, азербайжан, эхиримжи йисара ингилис чІалакайни гегьеншидиз менфят кьачузва. И кар фикирда кьуртІа, чахь

ƏSİN : BU ADI ONA ƏHMƏD CAVAD VERİB

Qusar rayonunun Yargun (Həzrə) kəndində bir ağbircək diqqətimi cəlb etdi. Onun görkəmindən kübarlıq və ziyalılıq yağdı.

– Şahlar Babaxanovun həyat yoldaşı Əsin müəllimdir, – dedilər.

– Əsin? Nadir addır, görəsən onu kim qoyub? – deyər maraqlandım. Bu maraq məni onların evinə apardı.

Əsin müəllimə

Kəndin qədim məhəllələrindən birində ikimərtəbəli, yaraşlıq bir evin qapısını döydüm. Əsinin gəlini, gözəl və gülərlü Gülzar qonaq gələcəyimi bilib rəfiqəsi və müəllim yoldaşı Zarema ilə birlikdə əməlli-başlı hazırlıq görmüşdü. Otağı badıncan dolması ilə plovun ətri bürümüşdü.

Gülzar müəllimə ailə albomlarını stolun üstünə qoyanda xatirələr yada düşdü.

...Batumidə yaşayan türkiyəli Süleyman bəylə tanış olan istiqlal şairi Əhməd Cavad onun Şükriyyə adlı qızına aşiq olur. Amma şairin şiə olduğunu öyrənən Süleyman bəy “qızılbaş qız verməm,”- deyir. 16 yaşlı Şükriyyə gəncə qoşulub qaçır.

Əhməd Cavadla Şükriyyə bu məhəbbəti ömürlərinin sonuna kimi qoruyub saxlayırlar. Bu izdivacdan onların beş övladı dünyaya gəlir. Türkcə acağı ömür-gün yoldaşı şairin ilham

mənbəyi idi. Ona yazdığı “Şükriyyə” şeri dillər əzbəri olmuşdu:

*Şükriyyə taleyim, şükür xudaya!
Gördüyüm doğrumu, yoxsa bir rəya?
Dolub ürəyimə bu dadlı xülya,
Yaşaya bilmərəm bir kərəm sənsiz...*

Ömrünün bir neçə ilini Qusar rayonunun Xuluq kəndində müəllim işləməklə keçirən böyük şair Əhməd Cavadın burada yaxından dostluq etdiyi adamlardan biri Camaləddin Həkim oğlu Cəlilov idi. Xuluq kənd məktəbinin məzunu olan bu gəncin savadına və bacarığına bələd olan şair ona Gəncədə açılmış Azərbaycan Komandirlər Məktəbinə girməyi məsləhət görür. Camaləddin 1923-cü ildə həmin məktəbə daxil olur və 1927-ci ildə oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Təhsil illərində Əhməd Cavadın Gəncədəki evinə gedib-gələnlər gənc onun ömür-gün yoldaşı Şükriyyənin bacısı Zəkiyyəyə aşiq olur. Batumidən Gəncəyə bacısı ilə qonaq gələn qız da gəncə vurulur. Şükriyyənin Əhməd Cavadla qoşulub qaçdığı, atası Süleyman bəyin bunu onlara bağışlamadığını bilən Camaləddin tədbiri tərpənir. Əhməd Cavadın məsləhəti ilə o, Zəkiyyə üçün elçiliyə özü gedir. Süleyman bəyin xeyir-duasını alıb geri qayıdan gəncin toyu əvvəl Gəncədə, sonra isə Xuluqda el adəti ilə keçirilir. 1929-cu ildə qızları doğulanda onun adını Əhməd Cavad qoyur:

– Qoy adı Əsin olsun.

Onların ikinci övladı Eldənizin adını da şair qoyur. Sonra hər iki ailə üçün ağır-acılar başlanır. 1937-ci ildə Əhməd Cavad xalq düşməni kimi həbs olunur. Mircəfər Bağirov şairin həyat yoldaşı Şükriyyə xanıma ərindən boşanmağı təklif edir. “Yoxsa səni həbs edəcəklər,” - deyir. Şükriyyə xanım Mircəfər Bağirova cavab verir: - “Yəqin ki, Cavadı güllələyəcəklər. Amma mənim boşanma ərizəm ona güllədən də ağır olacaq. Mən Əhməd Cavadla

Əhməd Cavad və Şükriyyə xanım

görə atam Süleyman bəyi ayaqlayıb, ona qoşulub qaçmışam. Amma Cavadı heç vaxt ayaqlamaram”.

Əhməd Cavadı güllələyirlər. Şükriyyə xanımı övladlarından zorla ayırıb həbs edir, Qazaxistana sürgün edirlər. O, ömrünün səkkiz faciəli ilini qütbətdə keçirir. Vətənə dönəndən sonra şəhər-bəşhər düşüb balalarını başına yığır, Şəmkinin Seyfəlli kəndində - Əhməd

Cavadın ata yurdunda şərfəflə yaşayıb buradan da dünyadan köçür...

Böyük Vətən müharibəsi Camaləddinlə Zəkiyyəni yeni sınaqlara çəkir. Bu iki insandan hansının daha igid olduğunu müəyyənəlmək çətindir. Böyük ailənin yükünü zərif çiyinlərində daşıyan, əlləri ilə balalarını acliqdan, çətinliklərdən xilas edən Zəkiyyə, yoxsa əlinə silah alıb hər gün ölümlə göz-gözə duran Camaləddin? Batalyon komandiri kimi oddan-alovdan keçən C.Cəlilov müharibə başa çatanda mayor rütbəsində vətənə qayıdır. 1948-1952-ci illərdə o, Qusar Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri vəzifəsində çalışır, Respublika Ali Sovetinin deputatı seçilir. Həmin illərdə onun rəhbərliyi altında rayonda xeyli tikinti və abadlıq işləri görülür. Ömrünün son illərində o, Aşağı Ləgər kənd məktəbində hərbi rəhbər işləyir. Camaləddinlə Zəkiyyə altı övlad böyüdü təbiyyə edirlər.

1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İn-

Şəkildə: Camaləddin Cəlilov, arvadı Zəkiyyə, yuxarıda Əhməd Cavadın oğlu Niyazi və baldızı, Zəkiyyənin bacısı Nazira

stitutunu bitirən Əsin Cəlilova təyinatla Qusar rayonunun Piral kənd məktəbinə göndərilir. 1955-ci ildə Əhməd Cavadla bəraət verilir. Bu hadisə Əsinin taleyində silinməz izlər qoyur. Xalası Şükriyyənin sonsuz fədakarlığının şahidi olmuş Əsin üçün bu qadın təkcə gözəllik mücəssəməsi, kədər, qəm dağı deyildi, həm də namus, qeyrət təmsali idi.

Piral kəndində 15 il ingilis dili fəninini tədris edən Əsin müəllimə savadı və mədəniyyəti ilə hamının hörmətini qazanır. Məktəbin direktoru, əslən Yargun kəndindən olan Şahlar Babaxanov isə könlünü ona verir. Ailə həyatı qurduqdan sonra bu cütlük bir neçə il Yargundan Piralda işə piyada gedib-gəlir. Sonradan hər ikisi Yargunda işləyir.

Atası kimi düzlüyü, haqqı, ədaləti sevən Əsin müəllimə etiraf edir ki, ürəyində şəərə, ədəbiyyata böyük sevgini Əhməd Cavad oyaqıdır. Şükriyyə xalasının böyük vəfası və sədaqəti isə onun üçün əsl fədakarlıq nümunəsi olub. Həyat yoldaşına və övladlarına qəlbini bütün telləri ilə bağlı olan bu qadın ailənin kiçik dövlət olduğunu, onun möhkəmliyindən ölkənin qüdrətinin asılı olduğunu dərk edən əsl anadır. Onun övladlarından Klara müəllimədir, Moskvada yaşayır. Həsənbala Bakıdakı “Real” klinikasının baş həkimidir. Hacıbala müəllimdir, doğma kənd məktəbində çalışır. Xanlar iş adamıdır, Moskvada yaşayır, Zəminə evdar qadıdır.

Şahlar müəllim 2004-cü ildə vəfat edib. Əsin müəllimə çoxdan pensiyaya çıxıb. İndi onları məktəbdə oğulları Hacıbala və gəlinləri Gülzar əvəz edir. Ziyalılıqda və kübarlıqda ikisi də onlara çəkib. Ailə bir yerə yığılanda tez-tez Əhməd Cavadla Şükriyyənin başına gələn faciələri, onların əzablı taleyini, bir-birinə olan sonsuz məhəbbətini xatırlayırlar.

Sədaqət KƏRİMOVA

“KƏND HƏYATI” - 95

Bu günlərdə Azərbaycan milli mətbuatının banisi Həsən bəy Zərdəbinin 1875-ci ilin iyulun 22-də nəşr etdiyi “Əkinçi” qəzetinin varisi sayılan “Kənd həyatı” qəzetinin 95 illik yubileyi qeyd edilmişdir. 1923-cü ildən

“Kəndli qəzetəsi”, “Azərbaycan kolxozçusu”, “Azərbaycan kənd təsərrüfatı”, “Sovet kəndi”, “Bərəkət”, “Həyat” adları ilə çıxmış qəzet 2003-cü ildən başlayaraq “Kənd həyatı” adı ilə nəşr olunur. Qəzetin baş redaktoru tanınmış qələm sahibi Sabir Hüseynovdur.

Qəzet “Sovet kəndi” adı ilə çıxanda, Fazil Sadıqovun və Nəriman Zeynalovun redaktorluq etdikləri dövrlərdə respublikanın ən yüksək tirajı malik mət-

bu orqanlarından biri sayılırdı və onun yüz minlərlə abunəçisi var idi. Məşhur jurnalist, filologiya elmləri namizədi, ADU-nun jurnalistika fakültəsinin dosenti Nəriman Zeynalovun rəhbərlik etdiyi illərdə qəzet oxunaqlığı, janr rəngarəngliyi, çıxışlarının təsirliliyi ilə seçilirdi. Elə buna görə də redaksiyaya hər il 20-30 min oxucu məktubu daxil olurdu.

Qəzetin oxucular tərəfindən sevilməsində o vaxt redaksiyanın məktublar, kütləvi iş və məişət şöbəsində çalışmış “Samur”un əməkdaşları Müzəffər Məlikməmmədovun və Sədaqət Kərimovanın da böyük əməyi olmuşdur. 1983-cü ildə qəzetin zəhmətkeş məktublari ilə iş təcrübəsi bütün respublikada yayılmışdır. “Sovet kəndi”ndə Arif İsmayılov, Nəsim Həsənov, Məmməd Məmmədov, Əkbər Rəhimov, Asif Quliyev, Mirzəğa Aranlı, Rüstəm Rüstəmov, Şükufə Qasımova, Firuz Bədəlov, Vaqif Bəhmənlili, Aqil Abbas, Ağacəfər Həsənlili kimi istedadlı jurnalistlər çalışırdı.

Bu gün “Kənd həyatı” adı ilə çıxan qəzet maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq, Sabir Hüseynovun fədakarlığı sayəsində fəaliyyətini davam etdirir. İnanırıq ki, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi təsisçisi olduğu bu qəzetə qayğısını daha da artıracaq, onun geniş redaksiya tərkibində fəaliyyət göstərməsinə, gündəlik qəzetə çevrilməsinə kömək göstərəcəkdir.

“SÖZ” - 25

Bu günlərdə Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində “Söz” müstəqil ədəbi-publisistik jurnalının 25 illik yubileyi münasibətilə tədbir keçirilib. Tədbir çərçivəsində jurnalın “Söz-25” adlı xüsusi buraxılışının da təqdimatı olub.

Mərasimdə jurnalın fəaliyyətindən söhbət açan Milli Məclisin deputatı Əflatun Amaşov nəşrin mədəniyyətimizin, incəsənətimizin təbliğindəki böyük rolunu yüksək qiymətləndirib. Mərhum şair-jurnalist Şəkar Aslanın 25 il əvvəl yaratdığı “Söz”ün bu gün də mədəni həyatımızda xüsusi rolu, çəkisi olduğunu bildirib.

Tədbirdə Milli Məclisin deputatı Hadı Rəcəbli, xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı, “Dədə Qorqud” Fondunun prezidenti, “Azərbaycan dünyası” jurnalının baş redaktoru Eldar İsmayılov, yazıçı-publisist, professor Aqşin Babayev, xalq artisti Eldost Bayram, poliqrafçı-alim Şəddad Cəfərov, jurnalist Zəfərrə Məhərrəmli və başqaları bildiriblər ki, “Söz” müstəqil ədəbi-publisistik jurnalı keşməkeşli yol keçib. Jurnalın “Yaddaşlarda yaşayanlar”, “Unudulmaz simalar” və digər rubrikalarında yer alan yazılar oxucuların marağına səbəb olub. Bu nəşrdə gənclərə çox böyük yer verilib və “Söz”də ilk dəfə” rubrikasında gənclərin ilk yazıları dərc

edilib.

Çıxışlarda jurnalda dərc olunan materialların hər birinin xüsusi peşəkərlə hazırlandığı bildirilib. Nəşrin baş redaktoru Sevdə Əlibəylinin gərgin əməyi sayəsində başa gələn bu jurnalın xüsusi buraxılışlarının da maraqla qarşılandığı vurğulanıb.

Mərasimdə jurnalın baş redaktoru, yazıçı-publisist Sevdə Əlibəyliyə “Dədə Qorqud” Fondunun “Mehriban ana” beynəlxalq mükafatı təqdim edilib.

Sonda Sevdə Əlibəyli tədbirin təşkilatçılarına və iştirakçılarına minnətdarlığını bildirib.

“SAMUR”

“САМУР ДИН” МЕКТЕБ

Югъни Йиф гьарма санавай. Абуруз садаз сад чизвачир. Югъ ахъа хъайила дуьньядал алай вири инсанарни гъайванар, тарарни цуьквер ахварай аватзавай, абур чпин кар-кеспидихъ гелкъезвай. Йикъаз вичин гуьгъуьналлаз Йиф къезвайди чизвай, ингъе ам гъихътинди ятла чизвачир. Гьар экуьнахъ къуд патаз экв ягъайла йикъаз чилел алай вири чан алайбуру ксанваз, кланз-такланз ахварай аватиз аквазвай. Инсанар лагъайтла, няни хъун кумазни чпин квалериз, чими къулан патав кватг жезвай. Яраб абуруз чакай вуж клани ятла, зун, я тахъайтла Йиф?» – лугъуз фагъумдай Йикъа. «Зун клан жеч. За абур чими месикай хкудзава, кваллаха лугъуз тади кутаза. Йифиз лагъайтла, абур уял ягъизва», – лугъуз пехилвал ийизвай Йикъа.

Гъа икI, Югъни Йиф садрани сад-дал дуьшуьш жезвачир.

Садра экуьн яралай Йикъаз цавукай куьрс хъана амай Варз акуна. Вацра вилериз гъуд гузвай.

– Ваз вуч хъанва? – хабар къуна адавай Йикъа.

– Йиф акъатдалди цавукай куьрс хъана чилиз экв ганва за, гъаф галатнава, ахвариз физва. Вун са клус геждиз ша, за са вил ахварин.

Йикъа Вацраз лагъана:

– За вуна лагъайвал ийида. Ингъе Йиф акурла адаз лагъ хъи, заз вич акваз клан я.

Муькуь юкъуз экуьн яралай Варз

Йикъав агатна:

– Йиф вун илифариз кланз клвачин хъанва, – лагъана ада.

Йикъаз гъаф хвеша хъана. Ингъе и кар гъикI къилиз акъудатла садазни чизвачир.

Къарилай са къуз пакам къилий садлагъана къуд пад мичи хъана. «Им вучтин аламат я?» – фикирна Йикъа. И члавуз адан вилик чулав пекер алай сад акъатна. Им Йиф тир. Ада лагъана:

– Гена Рагъ къурди, гъавилий чаз са-

ЮГЪНИ ЙИФ

МАХ

даз сад аквазва. Гъикъван члав тир заз вун илифариз кланз.

– Зазни фадлай вун акваз кланзавай, – лагъана Йикъа.

– За вахъ гъаф калтугна, ингъе саклани къаз хъанач. Рагъ къунвай члав я, ша, чаз илифа. Маса члавуз ихътин дуьшуьш гъиле гъатдач.

Гъа икI, Йифе мугъмандиз вичикай ихтилат авуна, чан алайбуру гъикI ксурзаватла рахана. Садбуруз йифекай киче хъуни вичин хатурдихъ хкурзавайдакай, гъакIни ялгъузвиликай ихтилатна. Югъ лагъайтла, вичи вири ахварай авудуникай, тарарални векъерал чан гъуникай рахана.

Югъ гъил ичIиз атанвачир. Ада Йифез паяр – рапIрапIзавай гъетер гъана. «И гъетер ваз хъурай. Ялгъузвал ви рикелай алудда абур. Гъар абур акурла зун рикел хкведа ви», – лагъана.

Йифез гъаф хвеша хъанвай. Гъетери давуз гъаф иервал гъанвай.

– Вири дуьнья ксурун валай гъикI алакъзава? – лагъана жузур Йикъаз Йифе жаваб гана:

– Вилер мичIна захъ яб акала, ваз жуваз аквада.

Йикъа ада лагъайвал авуна. Вилер мичIай Югъ секинвили галудна. Катиз-калтугиз вердиш хъанвай ам тIимил амай ахвариз физ.

И члавуз садлагъана къунвай Рагъ ахъа хъана. Йиф акваз-акваз квахъзавай. Тади кваз катзавай Йифе Йикъаз гъарайна:

– Залайни ваз пишкеш яз зи хъен амуькрай. Гъар гъилера хъен акурла ви рикел зун хъурай.

Гъа икI, Югъни Йиф дустар хъана. Абуру мад сад-садаз пехилвал хъийизмачир. Йикъа гъар хъен акурла Йиф, Йифе гъар гъетер акурла Югъ рикел хкизвай.

АЗИЗРИН Севда

РИКЕЛ ХУЪХ!

КЪАЙДА БЕГЪЕМДИ ТУШ

Чи орфографиядин гафарганра къайдаяр бегъемди тушир дуьшуьшарни гъалтзава. Мисал яз 2011-йисуз Бакуда чапдай акъуднавай «Лезги чIалан орфографиядин словарь» къалуриз жеда. И ктабда «Существительнийрин эхирар дуьз кхъин» къил гана кIелдайбурув агакъарнавай макъаладин 16-параграфда (ч.544) икI кхъенва: «Ачух тушир сесиналди куьтягъ жезвай са слогдин существительнийр гъафвилини къадарда икI кхъида: а) дувудда ачух [а], [о], [у] сесерикай сад аваз хъайитIа, эхирда – ар кхъида. Месела: сал-салар, пул-пулар, къвал-къвалар...»

И къайда бегъемди туш. Вучиз лагъайтла ам ачух тушир сесиналди куьтягъ жезвай са гъижадин вири существительнийриз талукъариз хъанвач. Агъадихъ галай дуьшуьшар фикирда къунвач:

1. Дувудда ачух [а], [о], [у] сесерикай сад авай са гъижадин вири существительнийрин гъафвилини къадарда эхирда – ар кхъидач. Са къадарбурун эхирда –яр кхъида. Месела: буй-буяр, къуй-къуяр, пай-паяр, цIай-цIаяр, лай-ляяр, тай-таяр ва мсб.

2. Гъафвилини къадарда эхирда – ар кхъизвай существительнийрикай са къадарбурун эхирда авай ачух тушир сес маса сесиниз элкъведа. Месела: муг-мукар, муьр-муьрар, нафт-нафтIар, тагв-таквар, раб-рапар, раж-рачар, къвагъ-къвакъар, тагв-таквар, цаз-цацар, вак-вакIар ва икI мад.

3. Бязи вахтара дувудда авай къвед лагъай са ва я къве сес дегиш жеда: рав-рувар, свас-сусар, хват-хугар, квак-куквар ва икI мад.

4. Са бязи са гъижадин существительнийри эхирда – ар кхъейла абурун сад лагъай ачух тушир сесер дегиш жеда. Месела: куькъ-хуьквар, кIакI-кикIар, тIуб-тупIар ва мсб.

5. Бязи существительнийри гъафвилини къадар лабиал в галаз кхъида. Месела: квак-куквар, руг-руквар, пагв-пуквар, цIук-цIуквар, чIук-чIуквар, рух-рухвар ва мсб.

Винидихъ тIвар къунвай 16-параграфда и къайдаяр садни къалурунач. Идалай гъейри мад са месела рикелай ракъурна кланзавач: Са къадар существительнийрин гъафвилини къадарда – ар кхъейла, абурун дувудда авай а амуькдач. Месела: кас-ксар, цал-цлар, кач-кчар, кар-крар, карч-крчар, каф-кфар, хъач-хъчар ва икI мад.

Ачух тушир сесиналди куьтягъ жезвай са гъижадин существительнийрин са тIимилбурун гъафвилини къадарда эхирда – ер кхъида. Месела: кIвал-кIвалер, къван-къванер, кац-кацер, клвач-кIвачер, кал-калер, клан-кланер, ван-ванер ва икI мад.

Батман

Тарихдин чешмейрай малум жезвайвал, батман лезгийрин заланвал алцумдай уьлчме я. И гъакъиндай Иранда урусрин посольствода кIвалахай А.И.Лопухина 1718-йисуз генани гегъеншидиз кхъенвай. Ада лезгийрин са батман 14 фунтдиз барабар тирди къалурнава. ИкI гъисаб авуртIа, са батман 5,733 килограмдиз барабар я. (Килиг: Забит Ризванов, Ризван Ризванов. История лезгин. Махачкала, 1990. Ч. 37).

Чи фикирдалди, и композитдин къурулушда къве диб ава: «пуд» ва «ман». Сифте и гаф «пудман» хъунухъ мумкин я. Заланвал алцумдай уьлчме хъиз чахъ къве жуьредин ман авай: гъвечIи ман ва чIехи ман. ГъвечIи ман 2 килограмдиз, чIехи ман 3 кило-

ЧИ ГАФАР

грамдиз барабар я. Хъсандиз фикир гайитIа, са лезги батман 3 гъвечIи лезги мандиз барабар тирди малум жезва. Гъавилий и уьлчмедиз «пудман» лугъун тIебини кар я.

И гафуникай «батман» хъуниз къве жуьреда баян гуз жеда: 1) Композитдин къурулушда авай сад лагъай диб дегиш хъанва. Ихътин дегишвал лезги чIалан комбинаторикадиз хас жигъет я. 2) Фарсари «пудман» гаф чавай къачуна, «батман» хъиз чав вахканва.

Киле

Чи машгъур алим Ражидин Гъайдарова «киле» гафуниз ихътин баян гузва: «И (техил, гъуьр ва маса шейэр алцумдай) уьлчмедин тIвар-

ни зирбе, рипе, пут хъиз, маса чIалай къачур гаф я. Адан ери-бине араб чIалан килла гаф я». (Килиг: Р.И. Гъайдаров. Лезги чIалан этимологиядиз гъахъун. Магъачкъала, 2005. Ч. 28).

Садбуру им фарсарин 2,5 килограмдиз барабар уьлчме тирди къалурузава. Авайвал лугъун хъи, и фикирар гъакъикъатдив къадайбуру туш. Киле чи уьлчме я ва и гафни фарс чIалаз чи чIалай фенва. Гекъигайла чи килени фарсарин киле туьш къезвач. Чахъ къве жуьредин киле ава: Куьредин киле ва Къубадин киле. Сад лагъайди 6 килограмдиз, къвед лагъайди 10 килограмдиз барабар я. Чахъ чара-чара килеяр авайди фольклордин материалри-

ни тесикъарзава: «Куьре патта Къуба киледин нирх твамир». «На ви киледал, за зи киледал». «Килеяр чара ятIани, чун лезгийар я.

Макъун

Им тарцин тIвар я. Дегъ чIавара лезгийри тарариз абурал жедай майвайриз, абурукай чпикай ийидай шейэриз, керестайриз килigna тIварар гудай (инидин, мегъуьн, пипин ва я: гъулцин, гигин, цацун, хъипен ва мсб.) И кар фикирда къуртIа, «макъун» гафунин ери-бине «магъ» гафунихъ галаз алакъалу тирди малум жеда. И кIеви кIарасдикай вилик вахтара туьрездин макъар ийидайди тир. Гъавилий лугъуз жеда хъи, «макъун» гафни «гигин», «гъулцин», «хъипен» гафар хъиз туькIуьр хъанва.

ЯРГУН ХУЪРУЪН АЯЛАР

МУЪМИНАТАН ЦІАР АМУКЪНА

Вучиз ятлани ам зи хиялдай садрани акъатзавач. Адан варз хьтин ацдай чин, члехи, чулав вилер, векъиз килигунар фад-фад карагда зи вилерикай. Адан чина датлана сугулувал, вилерал нагъв алай хьиз жеда заз. Бахтсузвилини лишанар хьиз къатлуда за абур. Бахтлу тиртла, жегилзамаз терг жечир. Ахьтин алакьунар авай лезги рушан гъайиф...

Гуьлдуьхъ галаз женгиниз экъечейла адан 17 йис цийиз тамаан хьанвай. А береда ада я вичин жележдикай, яни хайибурукай фикирначир. Каспидин пехи лепейривай це бамиш жезвай гада аял вахчуз алахънай. Лепейри гьикъван басрух ганатлани, муьтлуьгъ хьаначир руш, эхирдалди женг чугунай. Эхирни вич къурбанд гана гада вахчунай ада гуьлдуьвай...

1962-йисан 27-майдиз лезги рушан къегъалвиликай вири уьлкведи хабар къунай. Аял хилас авун патал вич

къурбанд гайи адакай июлдинни августдин варцара Азербайжандин «Коммунист», «Социалист Сумкъайыгы», «Шефекъ», «Бакинский рабочий», «Азербайжан генжлери», «Молодежь Азербайджана», СССР-дин «Учительская газета», «Труд» ва маса газетриз макъалаяр акъатнай. Азербайжан ССР-дин Верховный Советдин Президиумдин серенжемдалди Муьминат Жамаледдинан руш Эфендиевадиз гьелек

хъайидалай гуьгъуьниз «Баъмиш жезвайбур хилас авунай» медаль ганай.

И вакъиадила 56 йис алатнава. Муьминат саки садан рикелли аламач. Газетрин ва журналрин чинризни адакай са цар акъатзавач. Сагъ амайтла, 73 йиса авай Муьминат. Вич хьтин къагъриман веледрин диде, акъуллу хтулрин баде жез тир ам. Ингъе 17 йиса авай руш уьмуьрдин багъда цуьк акъуд тавунмаз терг хъана...

Муьминат Эфендиева 1945-йисан 25-мартдиз Дагъустандин Ахцегъ райондин Миграгъ (гила Докъузпара райондик акатзава) хуьре дидедиз хъана. Гзаф йисара муаллимвал авуна адан буба Жамаледдин Эфендиев Ленинан ордендиз лайихлу хъанай.

Азербайжандин Кцар райондиз куьч хъайи Эфендиеврин хизан са къадар вахтунда ина яшамаш хъана. 1959-йисуз Муьмината Кцара

ирид йисан мектеб акъалтларна. Гъа йисан зулуз абур Сумгаитдиз куьч хъана ва руша и шегъердин 12-нумрадин юкьван мектебда клелун давамарна.

Мектеб кубтягъайла руш Сумгаитдин Химиядинни Технологиядин Техникумдик экечІна. Адахъ техникум акъалтларна институтда клелдай ният авай. Ингъе клелун къисметда авачир къван рушан.

Азербайжандин Тэгъсилдин Музейдин архивдай Муьминатакай делилар кватгъайла чаз адахъ маса алакьунарни авайди чир хъана. Руша лезгидалди шиирар къызвай къван. Шииррихъ галаз таниш хъайила пагъ атлана амуькна чун. На лугъуди, абур цийиз агакънавай руша ваь, яшар хьанвай бегъем шаирди къхьенвайбур тир. Лезги халкъди са къегъал руш, лезги эдебияти са члехи шаир квадарна лагъана фагъумна чна. Ингъе и дуьньяда адан къегъал твар, кхъей царар амуькна.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

ГАФАРГАН

Гафдар	– гаф лугъудайди
Гил	– акъул
Гуькьун	– ван тийин
Зулагар	– зулун магъсулар
Зими	– тІимил яшарин
КъакърацІ	– клеви хьанвай къар
Къачахъан	– къулан тарцин агъа кьил
КъевечІер	– къурурзавай фитер
Къемеш	– абурсуз итим
КъермецІ	– яхун инсан
Къеш	– хьуцІур
КІалтІи	– гъвечІи гада
КІашахъан	– недай хъач
КІвана	– аскІан итим
Лангыр	– банд
Лацам	– лацу хеб
Лукъум	– рахадай ван
Махъу	– мичІи хьипи
Мешкъа	– гъарай-эвер
Мумаж	– хьуьтуьл
МумукІул	– гъвечІи мез
Нанахар	– нен тийидай хъчар
НуькІерхъан	– нуькІер къадай алат
РипегІ	– 1) цийиз хьанвай жун-гав; 2) зими жегъил
ТІанкъур	– берекатсуз
ХецІ	– къуьнер хкатнавайди

Муьминат Эфендиева

ГАТФАРИКАЙ ЗУЛ ТАХЪУРАЙ

Шаддиз ава зун мад хуьре,
Ам гатфарин экведава.
Диганва хупІ чуьлни дере,
Лацу свас хъиз цуькведава.

Пара клан я тебиатдин
Жегъил жезвай и бере заз.
Веь акъалтиз, чил хъуьрезвай
Бахтлувилини и жуьре заз.

Тебиатдин иер я суй,
Адан чанда фул тахъурай.
Гатфар гатуз элячІрай къуй,
Гатфарикай зул тахъурай...

ЗИ ХАЛКЪДИЗ ЦЕ

Вавай бахтар клан я рикІиз,
Мискъивалмир, Гъуцар, вуна.
Жегъилвилини шегъре рекъиз
Акъуда зун илгъам гана.

И ватандиз къе велед хъиз,
РикІяй къуллугъ ийиз жервал.
Хайи чилиз, хайи элдиз
Завай къве цар кхъиз жервал.

Бахтар це заз, Гъуцар, вуна,
Хвешер захъди хкведайвал.
Вун рикІеваз чилин винел,
Зун бахтлудиз къекъведайвал.

Къиле тефиз и мурадар
Къаз такъуртІа зи цар вуна,
Муьминатаз тагай бахтар
Зи халкъдиз це, Гъуцар, вуна!

ЯЛЗАВА

Вахт квадарай вахтсузда
Гъей вахтунихъ ялзава.
Аватайда тахтунай
Мад тахтунихъ ялзава.

Къе гъиссерин кламари
ГъикІ авурай дерт къери?

Хифетрини гъамари
РикІ гатунихъ ялзава.

Лугъумир заз цар кхъиз,
КІан туш маса кар ийиз.
Бахт вуч ятла чин тийиз,
За бахтунихъ ялзава.

СА МАНИ ЛАГЪ

Са мани лагъ, диде заз,
РикІ кфил хъиз ягъидай.
Са мани лагъ, диде заз,
Жуван бахтар жагъидай.

Са мани лагъ, садрани
Кубтягъ тахъуй, диде чан.
Са мани лагъ, заз клани,
Тек за къатлуй, диде чан.

Са мани лагъ, уьмуьрдин
Гатфар хъурай, циг хъурай.
Ви манияр авачиз,
Диде чан, чун гъикІ хъурай?!

ВУЧИЗ ИКІ ЛУГЪУДА?

ДЕГЪНЕ КЪЕНЕРАР – И къенерар адетдинбурулай са къадар тафаватлу я. Ам гзаф йингиндиз фидай балкІандал акъалжда. Ихътин къенерин ракъ муькуь къенерин ракъунилай гъаркъуь жеда. и жуьредин ракъ авай къенерар ялайла балкІандиз тІар жеда ва ам явашдиз фида.

ГЪВЕЧИИ РУФУН – Лезги чІалан бязи нугъатра хуквадиз «гъвечІи руфун» лугъуда. Са къве нугъатда «къене авай руфун» ибарадикайни менфят къачуда. Бязи хуьрера адаз «хуьредин кІвал» лугъуда.

ПЕРИ ХУТАР – Им элкъвей

дамбулрин сорт я. Къуьзуь багъманчийри лугъузвайвал, сифте яз и сорт Пери тІвар алай са къаридин багъдай жагъанай. Гъавилай и майвадизни Пери хутар лугъузва.

КЪУЬРЕН ИЧЕР – Куьлуь, ширин ичерин сорт я. Ахцегъви багъманчийри лугъузвайвал, и ичерикай къуьрериз гзаф хуш къведа ва абур и майва рикІ алаз неда. Гъавилай и сортуниз «къуьрен ичер» хътин тІвар ганва.

КАРКАД ШАЛ – Алатай девирра лезгийри пекер сарикай, тумаждикай, хъицкьдикай цвадай. Сарикай

абур гъам келечІ, гъамни чІичІ авай яцІу парча – магъут храдай. Гуржи алмир кхъизвайвал, лезги магъутди Къафкъазда сад лагъай чка къазвай. (Килиг: *Безарашвили Ц.И. Тушинский женский костюм – талавари // Хозяйство и материальная культура народов Кавказа в XIX-XX вв. М., 1971. Вып. 1. С. 241-245.*)

Лезгийри сун парча «карка» лугъудай алатдив храдай. И алатдал сарикай парча хразвайдаз «каркачи» тІвар гудай. Каркадал хранвай парчадиз «каркад шал» лугъудай.

КІВАЛАХАР МУХ ХЪУН

– Са береда лезгийри къул къенивилини, мух чурувилини лишан яз гъисабдай. Халкъдин арада ихътин ибараярни арадал атанай: «къени къуьл хътинди», «чуру мух» ва мсб. Гъа икІ, «кІвалахар мух хъун» ибарани туькІурна халкъди. Им кІвалах жуваз кландайвал тахъун лагъай чІал я. Сифте яз и ибара чи тІвар-ван авай къелемэгъли Расим Гъажиди вичин эсерра арадал хкана. Гъа икІ, чакъ «кІвалахар къуьл хъун» ибарани ава.

КІВАЧ ГВЯГЪУН – И ибарадихъ къве мана ава: 1) къацурун; 2) са ний ятлани герексуз харжи акъудуналди зарафат авун.

Элденіз Айдемиров.
Кцар райондин Ясабрин хуьр

“Samur” qəzetinin kollektivi Aynur Novruzbəyovaya anası Adilə Kamil qızının vaxtsiz vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

“Samur” qəzetinin kollektivi Şahismayıl İsmayilova əzizi Səfiyəva Seyran Talib qızının vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

САМУР
Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
“Kapital bank”ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 3591
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur.